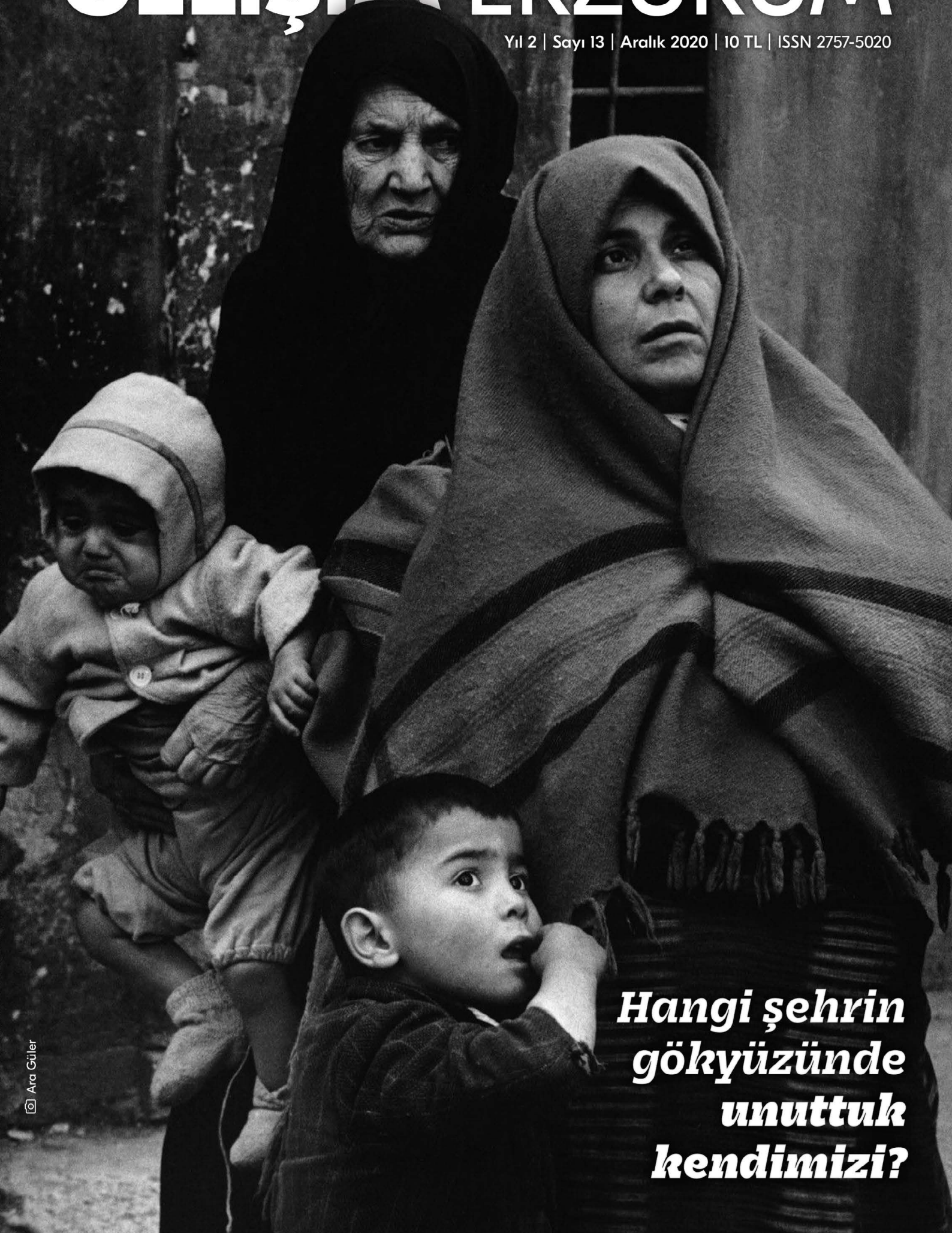

GELİŞİM ERZURUM

Yıl 2 | Sayı 13 | Aralık 2020 | 10 TL | ISSN 2757-5020

*Hangi şehrin
gökyüzünde
unuttuk
kendimizi?*

GELİŞİM ERZURUM

www.gelisimerzurum.com

ŞİMALLİM

*Şimal dağların kafir sarmış şimallim,
sevişmek olmaz bize...
Şimal dağlarının en yücesine,
Kayaları aşarak, rüzgarlara binip kartallaşarak,
Sakladığımız soyumuzu buldular.
Vurdular, onun arta kalanını vurdular,
kör ve kızıl kurşunlar.
Yukarlardan senin ve benim,
kalbime çarparak yuvarlananlar var.
Sevişmek olmaz bize şimallim,
sevişmek olmaz!
Şamil'im diyen köpüklü ağızlara,
Yafinkılıç şimşek gözlü, bizim yağızlara,
dipçik basıyorlar şimallim.
Şimali asıyorlar,
dedenin at oynattığı bozkırlarda.
Şimalde kızıl bir kar!
Şimalde kızıl bir çarlık!*

*Şimal avullarında kıtlık var,
şimallim kıtlık!
Dağ çocukları kızıl kardan önce eriyor,
karıstı kanları Karadenize...
Ak denizim ak, köpükle, şahlan,
bahiti karam, adı karam.
Boğazda duruyoruz, selâm sularına.
Depreşti yaram, yaram depreşti de şimallim,
sevişmek olmaz bize!...
Dağın saçlarını şimallim dağıt,
Rüzgar dağıtsın, erkar dağıtsın,
Ver saçlarını şimallim ver,
bayrak olsun ellerime!
Çer saçlarını şimallim ger,
önüne koy kalbimi.
Siper doğacak yavrularına,
Siper dağ çocuklarına,
Siper toprağımıza!...*

Fethi Gemuhluoğlu

içindekiler

02 Moderniteye Yenilen Gelenek:
Yük Taşıyan Kamyonlar ve Deve Kervanları
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU

04 Türk Dünyası Vatandaşlığı
Prof. Dr. Erdal BAY

07 Röportaj:
Naim KARATAŞ

10 Bir Üniversite, Bir Ülke Wageningen Üniversitesi
ve Tarımda Hollanda Şaheseri
Lokman LOKMACI

12 Türk Milletine Adanmış Bir Ömür:
ZİYA GÖKALP
Gazi ÇEVİK

16 Röportaj:
Nuh SEÇER

20 19. Yüzyılda Türk-İngiliz İlişkileri
Dr. Sıtkı Yılmaz KUŞKAY

25 İsimsizler İçinde Bir İsimsiz:
Benzinci Kör Hafız

26 Milli Şair Mehmed Emin Yurdakul'un
Erzurum Valiliği (1911-1912)
Dr. Nurullah NEHİR

28 1877'den 2020'ye
Aziziye Tabyaları ve 9 Kasım
Abdurrahman ZEYNAL

32 Kenti Şehrelemek Gerek
Şahin TORUN

35 Ben Bir Evdim
Nizamettin KORUCU

36 Merhamet İle Dolu Maşrapa
Nihat KILIÇOĞULLARI

38 Erzurum Harp Tarihi Müzesi
Elif Sibel KOTAN

GELİŞİM ERZURUM
Palandöken Gelişim
Derneği'nin yayın organıdır.

ISSN: 2757-5020

YIL 2 | SAYI 13
Kasım 2020 | 10 TL

İmtiyaz Sahibi
Lokman LOKMACI

Yazı İşleri Sorumlusu
Numan ÜN

Sayfa Tasarımı
Cavit Emre ŞEN

İletişim
Solakzade Mahallesi
2. Marketler 13. Çarşı Sokak
Palandöken/Erzurum
0 (530) 544 76 72

İletişim
gelisimerzurumdergisi

© Her hakkı saklıdır.
Bu dergide yer alan yazı,
makale, şiir ve fotoğraflar
elektronik ortamlar da
dahil olmak üzere yazılı izin
olmaksızın kullanılamaz.
Yayımlanan eserlerin tüm
mesuliyeti yazarlarına aittir.

Moderniteye Yenilen Gelenek: YÜK TAŞIYAN KAMYONLAR VE DEVE KERVANLARI

Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU

Tebriiz'den gelip Erzurum üzerinden Trabzon'a inen İpekyolu'nda asırlar boyu yük taşıyan develer, 1923 yılı ortalarında Trabzon'dan Erzurum'a yük taşıyan kamyonlarla karşılaştılar. Bu acayip makinelerin sayısı yavaş yavaş artmaya başladı. Fakat develer hemen pes etmediler. 1930'ların ortalarına kadar, emektar yoldaşları olan kağı ve mekkârelerle birlikte yolculuklarına devam ettiler. Bununla birlikte, artık devir değişmişti. Develer ve diğerleri, er veya geç yeni ve güçlü rakipleri karşısında pes edeceklerdi.

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra, Yusuf İzzet isimli Trabzonlu bir yazar, 1923 yılı ortalarında Erzurum'dan Trabzon'a bir kamyon yolculuğu yapmış ve izlenimlerini "kamyon hatırası" olarak gazete okuyucularına şöyle aktarmıştı:

"Asrın icap ettiği iştirâk-ı hayat, yolculukta da kendini gösterdi.

İşte kadın, erkek bir kamyonla dolmuş, Erzurum ovasına aşağı akıyor. Çünkü süratle ehveniyet, hepimizi bu fenni vasıtai nakliyede birleştirmiş; koşuyoruz. Sanki kamyonumuz garip bir ejder gibi mütemadiyen yolu yutuyor.

İkide bir, furgunlara binmiş yolu betaetle adımlayan yolculara rast geliyoruz. Bunlar ferdi sermayesiyle yol almak isteyen muhafazakârlardır. 11 gün sürüklendikten sonra Trabzon'a inecekler. Süratle yanlarından uçup giderken sanki onlar duruyorlar...

Kamyonun şoförü Trabzonlu Tevfik Bey, evvelce birkaç araba işletirmiş. Zamana nispetle pek adi kalan bu vasıtaları fennileştirmek ve asra uymak

istemiş. İlk başlangıç olarak bindiğimiz bu kamyonu almış...

Şimdi burada bir şey hatıra geliyor: Trabzon ve Erzurum demek, sadece iki kasaba değil, iki cihanın antreposunu teşkil eden, iki ticaret merkezi demektir. Böyle mühim iki merkez arasında ticaret hayatının furgunlarla, yolları adım adım sayarak sürüklenilmesi, asrın dışında kalmak demektir...

Şu halde temenni ederiz ki, Trabzon ile Erzurum arasında bir kamyon şirketi tesis edilsin..."

Ahmet Hamdi Tanpınar "Beş Şehir" isimli eserinde Trabzon-Erzurum-Tebriiz transit yolunun Erzurum için önemini ve çağın değişimiyle birlikte Erzurum'un kaybettiği şeyleri veciz bir şekilde ortaya koymaktadır. Tanpınar'a göre bu yol, Erzurum için bir hayat tar-

zı ve "bütün bir dünya" idi. Nitekim Erzurum bir "şark ortaçağ şehri" olarak bu yol ile birlikte hayat bulmuştu. Çarşıları, pazarları ve esnaf teşekkülleri hep bu yola göre şekillenmişti. Transit yolunun önemini kaybetmesi ve modernleşme ile birlikte şehrin eski canlı hayatı bir daha dönmek üzere kaybolmuştu. Eskiden yol üzerindeki hanlarda konaklayan, kumanyalarını bölgedeki şehir ve kasabalardan tedarik eden kervanlar, artık yerlerini kamyonlara bırakmıştı. Bir Erzurum'unun 1930'larda söylediği gibi, yirmi katırın yükünü bir kere de taşıyan kamyon şoförü, sabahleyin Trabzon'dan kalkıyor, öğleyin Erzurum'a gelerek Tekel idaresinden aldığı kırk dokuzluk bir rakı şişesini duvarda kırıp içiyor, daha sonra yoluna devam ediyordu.

1930'ların sonlarına doğru, deve kervanlarına ve bu kervanların konakladıkları deve hanlarına son darbeyi vuran iki önemli gelişme oldu. Bunlar, İstanbul-Ankara demiryolunun 1939'da Erzurum'a ulaşması ve transit yolunda devlet tarafından otobüs ve kamyon işletilmeye başlanmasıydı. Fahrettin Kırzioğlu, otobüs işletmesi ve demiryolunun transit yolunu derinden etkilediğini, kervancılığın ve kervanlarının böylece tarihe karıştığını belirtmektedir. 2 Mart 1938 tarihli Doğu Gazetesi'nde, Kırzioğlu'nu tespitlerini doğrulayan bir haber yayımlanmıştır. Haberi yapan muhabir, aynen şu ifadeleri kullanmıştır:

"Dün Gölbaşı'ndaki bir hanın önünde, on-on beş deveye rast geldim. Soğuk bir rüzgâr esiyordu. Yerden ve damlardan uçuşan karlar, insanı tıkayacak

bir hızla yüze göze dolarken, iki büküm olmuş insanlar süratli adımlarla sokaklardan evlere ve dükkânlara adeta kaçıyorlardı. Sert bir yayla havası, bütün varlığını, rüzgârın sesinde ve soğuğun şiddetinde hissettiriyordu. O hercümerç içinde yan gözle bu sıcak memleket muhaciri hayvanlara baktım. Sürmeli ve mahmur gözlerini kırpıştırarak, birbirlerine sokulmuşlardı. Sıcak ve müteharrik kumlar üzerinde yürümek için yaratılmış ayakları buzlaşmış bir kar tabakası üzerine yayılmış duruyor ve develer bu hal ile sıcakla soğuk tezadının en canlı misalini veriyorlardı."

Artık devir değişmişti. Develer ve diğerleri, er veya geç yeni ve güçlü rakipleri karşısında pes edeceklerdi.

Aynı dönemde Erzurum'a gelmiş olan Alman Lilo Linke, Erzurum'da gördüğü deve kervanlarını, kervanların Erzurum için önemini ve bu önemin kayboluşunu şu sözlerle anlatır:

"Bir hesaba göre, savaştan önce yılda elli bin deve, İran'dan yüklenen malları, bu kaldırımlar üzerinde iki yana sallanarak, ağır ağır Trabzon Limanı'na taşırmış. Şehir, bunların büyük çanlarından çıkan melodilerle yankılanırmış. Bunların şingirtileri açık ovada

da belli belirsiz duyulabilirmiş. Gün boyu her bir kervan tek sıra halinde, eşeğe binmiş bir adam rehberliğinde şehrin içine doğru yürürmüş. Sonu gelmez gibi görünen yol üzerinde Erzurum, bir pazar ve dinlenme yeriymiş. Geniş hanlarında yeteri kadar oda hiç bulunmazmış.

Yüzyıllar boyu yaşam bu şekilde devam etmiş ve görünüşe göre binlerce yıl daha aynı şekilde gideceği sanılırken, son birkaç yıl içinde baştan aşağı değişmişti. Demiryolları trafiğin büyük bir bölümünü kendine çekmişti. Yeni sınırlar iletişimi kesmişti. Kamyonlar, bir zamanlar sabırlı develerin taşıdığı yükleri, daha dayanıklı olan kasalarına almışlardı. Yıllar geçtikçe kervanların sayısı yavaş yavaş azalmış, önemlerini yitirmişlerdi. Şehirde kaldığım bir hafta içinde, ben ancak bir düzine kadar kervanla karşılaşmıştım. Güve yeniği gibi yıpranmış ve yorgun görüyorlardı. Artık Yakın Şark'ın büyüsunü anımsatma gücüne sahip değillerdi. Ve çanlarının söylediği şarkı, dar sokaklara park etmiş toz içindeki kamyonların öfkeli sesleri tarafından boğulmuştu. Yorgun develer gürültücü haleflerine bakmak için başlarını çeviriyorlardı. Ağlayıp sızlanan yaşlı bir deve, ağzını açmış fakat hıçkırmaı unutmuş ve bir araba neredeyse ayaklarını ezeceği için, kendisini aceleyle yana atmıştı."

Böylece Erzurum'daki Osmanlı döneminin deve hanları artık işlevini tamamen kaybetmiş oluyordu. Bu hanların ayakta kalanları, farklı amaçlarla kullanılmaya başlandı.

Türk Dünyası

Vatandaşlığı

Türk milleti şüphesiz ki insanlık tarihine yön veren, insanlık tarihini etkileyen en eski ve en önemli milletlerden biridir. Soyu Tevrat'tan ve İbn Haldun'dan nakledildiğine göre Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in Türk adındaki oğluna dayanmaktadır. Türkler dominant kavimler içerisinde olup, beyaz ırka mensupturlar. Ortaçağ kaynaklarında Türkler Turan tipini temsil eden Orta Asya, Maveraünnehir ve diğer yakın doğu Türkleri beyaz tenli, koyu parlak gözlü, değirmi yüzlü (ay yüzlü, badem gözlü), endamlı, sağlam yapılı erkek ve kadınlarıyla güzelliğe örnek insanlar topluluğu olarak nitelendirilmektedirler². Türk kelimesi ilk defa Göktürkler zamanında kullanılmış olup, zamanla Türk soyuna mensup ve Türkçe konuşan bütün toplulukların genel adı olmuştur. Türk kelimesinin isim olarak türeyen, çoğalan; sıfat olarak

güçlü, kuvvetli, olgun anlamına geldiği bilim adamları tarafından kabul edilmektedir. Türklerin anayurdu olarak Türkistan (Orta Asya) gösterilmektedir. Türkistan (Orta Asya)'nın neresi olduğuyla ilgili olarak bilim adamları arasında net bir görüş yoktur. Ancak yapılan araştırmalardan elde edilen veriler, coğrafi alan olarak Altay Dağları'nın kuzeybatısı, Tanrı Dağları'nın kuzeyi, Aral Gölü'nün çevresi ve Hazar Gölü'nün doğusu olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkler, dünya üzerinde birden çok devlet kurmuş ve günümüzde dünyanın da gözünün olduğu coğrafyalarda

hüküm sürmüş nadir milletlerden biridir. Bunun temel sebebi toplum olarak göçmen bir yapıya sahip olması ve özellikle tarihinde belirli dönemlerinde coğrafi mekân değişikliği yapmasından kaynaklandığı söylenebilir. Her millette olduğu gibi Türklerde de kültürü oluşturan temel öğelerden biri de mitolojidir. Türk mitosuna baktığımızda Türk tarihi bir soykırımla başlar. Bu soykırımın ilk görüleceği yer, efsanelerden biri olan kurttan türeyiş efsanesidir. Buna göre Türklerin hepsi Çinliler tarafından öldürülür. Yalnızca biri sağ kalır ve Türkler adı İdikut olan bu Türk'ten türerler. Destanlar ve efsaneler tarihi yansıtmaz, ama çeşitli sembollerle tarihi yansıtmaya yoluna giderler. Bu efsaneden anlaşılacağı üzere, Türkler tarihe kötü başlar. Türkler, tarihin ilk dönemlerinde Türkistan'da hayatını devam

Prof. Dr. Erdal BAY

ettirirken, daha sonraki devirlerde Türkistan'dan ayrılıp, Anadolu'ya gelirler ve Anadolu'da etkileri günümüze kadar devam eden bir devlet vücuda getirirler. Bir göçler tarihi olan Türk tarihinde, 16. yüzyılın ortalarında Kazan Hanlığı Ruslar tarafından işgale uğrar, 17. yüzyılda Osmanlı Devleti Viyana önlerinde bozguna uğrar, 18. yüzyılda hızlanan olaylar 20. yüzyılı Türkler için kara bir yüzyıl hâline dönüştürür. Bu yüzyılda Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yapılan Millî Mücadele ve ardından İstiklâl Savaşı'na kadar Türkler hep kaybeder ve göçerler.

Dünyanın farklı yerlerinde büyük sıkıntılar içerisinde varlıklarını sürdüren Türkler birbirleriyle hiçbir zaman bağlarını koparmamışlardır. Bundan dolayı kültürel anlamdaki birliktelik, bazı olumsuz durumlarla karşılaşılmasına rağmen doğal olarak devam etmiştir. Osmanlı Devleti içindeki aydınların siyaset, dil ve edebiyat alanındaki çalışmaları devlet dışındaki Türklerin varlığını gözler önüne sermiştir. 19. yüzyılın başlarında Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesinde "Dış Türkler" konusu dikkatlere sunulmuş, "Tevhid-i Etrak" düşüncesiyle gün yüzüne çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti yıllarında özellikle Türkistan'daki "Dış Türkler" konusu ile ilgili Atatürk'ün herkes tarafından bilinen aşağıdaki düşünceleri çok önemlidir:

"Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi

parçalanabilir, ufalanabilir. Bugün elinde simsıkı tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprüleri

**Türk Dünyası
birlik içinde olmak,
güçlü olmak
zorundadır.
Bu anlamda
Türk Dünyası
Vatandaşlığı projesi
bir çoban ateşi rolüne
sahiptir.
...“Bir gün gelecek
herkes Türk Dünyası
Vatandaşı olmak
istiyorum diyecek”...**

sağlam tutarak. Dil bir köprüdür... İnanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimize içinde bütünleşmeliyiz. Onların bize yaklaşmasını beklememeliyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekir." 29 Ekim 1933, Çankaya Köşkü

Türkiye'de "Dış Türkler" ile ilgili bu gelişmeler yaşanırken 21 Aralık 1991 yılında gerçekleştirilen Alma Ata Zirvesi'nde, Ba-

ğımsız Devletler Topluluğu kurulması kararı alınır. Birlik'teki beş Türk devleti olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan bağımsızlıklarını ilan eder. Bunun sonucu olarak Türkiye'de "Dış Türkler" ve "Türk Dünyası" mevzuu daha çok kullanılır hâle gelmiştir.

Günümüzde ise "Türkiye Dışındaki Türkler" ve "Türk Dünyası" kavramları "Dış Türkler" kavramı yerine kullanılmaktadır. Türk Dünyası, bazılarının göre 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılda tüm Türk halkları için kullanılan coğrafi ve kültürel bir kavramdır. Bu görüşe rağmen Türk Dünyasının sınırlarının hangi kriterlere göre (soy, dil, bağımsızlık vb.) belirleneceği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Oldukça geniş bir coğrafya alanını kapsayan Türk Dünyası içinde en batıda Kosova, Karadağ, en doğuda Moğolistan yer alır. Bu kavram Türkiye, KKTC, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi tüm bağımsız yedi Türk devletlerini, Doğu Türkistan, Tataristan, Çuvaş, Başkurdistan, Saha-Yakutistan, Altay, Karaçay, Balkar gibi yarı özerk bölgeleri ve dünyanın her yerinde Türk halklarının yaşadığı bölgeleri ifade eder. Uçar'a göre Türk Dünyası dört farklı şekilde sınıflandırılabilir:

1. Bağımsız Türk devletleri (Türkiye, KKTC, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan)
2. Özerk olarak yaşayan Türk devletleri/toplulukları (Altay, Başkurdistan (Başkurdistan), Çuvaşistan, Dağis-

tan, Gagauz (Gökoğuz) Yeri, Hakas, Kabartay-Balkar (Malkar), Karaçay-Çerkez, Kırım, Tataristan, Tuva, Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan), Yakutistan (Saka, Saha Eli)

3. Azınlık olarak yaşayan Türk toplulukları (Afganistan, Bulgaristan, Irak, İran, Kosova, Makedonya, Moğolistan, Rusya, Suriye, Tacikistan, Yunanistan)
4. Göç yolu ile başka ülkelere yerleşen Türk toplulukları (Avustralya, ABD, Avrupa ülkeleri, Kanada, S. Arabistan ve diğer Ortadoğu ülkeleri ve Kuzey Afrika ülkeleri)

Yukarıda görüleceği üzere Türklerin yedi kıtaya yayılmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu geniş alan içinde bugün için yedi bağımsız ve çok sayıda yarı bağımsız ya da bağımlı Türk ülkeleri bulunur. Bu ülkelerin toplam yüzölçümü 4,899.178 km²yi bulmaktadır. Rusya Federasyonu'ndaki özerk cumhuriyetlerin yüzölçümü ise 3,8 milyon km² kadardır. Bunlara Türkiye ve Doğu Türkistan'ın da ilave edilmesiyle, Türk Dünyası'nın toplam alanı 12 milyon km² ye ulaşır. Bu alan Avrupa kıtasının alanından hayli fazladır. Türk Dünyası'nın toplam nüfusu ise yaklaşık 300 milyon olarak ifade edilmektedir. Rahmetli Oktay Sinanoğlu Adriyetikten Çin seddine sadece Türkçe konuşarak gidilebileceğini ifade etmiştir.

Bu bölünmüşlüklere rağmen, toprak anlamında bütünleşme olmasa bile aynılıkları ve benzerlikleri olan Türklerin eğitim, kültür, tarih, ekonomi

gibi alanlarda ortak paydada hareket etmeleri çok önemlidir. Bu anlamda romantik bir düşünceye sahip olmadan ortak paydada hareket edebilme kapasitesinin gelişimi için Atatürk'ün de belirtmiş olduğu dil, tarih, eğitim ve ekonomi alanlarında köprülerin kurulması gerekmektedir. İsmail Gaspralı'nın "**Dilde, İşte, Fikirde Birlik**" düsturu bu noktada çok önemlidir. Bunların yanı sıra Orta Asya ile Türkiye arasındaki güçlü bir ilişkinin 21. Yüzyıldaki tüm siyasal dengeleri etkileyeceği de aşikârdır.

Bu düşüncelerden hareketle, eğitim anlamında birliklik olması bağlamında "Türk Dünyası Vatandaşlığı" proje fikri ortaya çıkmıştır. Bu projenin genel amacı, farklı coğrafyalarda yaşayan, Türk Dünyasındaki özellikle üniversiteli gençlerde "Türk Dünyası Vatandaşlığı" bilincini geliştirmektir.

Proje kapsamında düzenlenen bilimsel çalışmalar ile "Türk Dünyası Vatandaşlığı" ders programı geliştirilmiştir. Bu ders içeriğinde, edebiyatta, tarihte, halk kültüründe aynılıklar, Türk Dünyasının abide şahsiyetleri gibi temalar yer almıştır. Proje kapsamında Gaziantep Üniversitesinde senato kararı ile seçmeli ders olarak açılmıştır. Bu dersi alan öğrenciler belirlenen temalarda bir dönem öğrenim görmüşlerdir. Proje uluslararası kurumlar tarafından üç defa ödüle layık görülmüştür.

Bir sonraki aşamada, bu dersin uzaktan eğitim yoluyla tüm Türk dünyasından öğrencilere açık hale getirilmesi planlanmaktadır. Dünyanın her

yerinden aksaçlı akademisyenlerin katkılarının alınması düşünülmektedir. Yapılacak olan protokoller ile üniversitelerin öğrencilerin aldıkları bu dersleri geçerli saymaları planlanmaktadır. Yine başarılı olan öğrencilerin yaz aylarında açılacak "Farabi, Biruni Bilim Kampı" gibi etkinliklere katılması da projede yer almaktadır. Başarılı olan öğrencilere "Dijital Türk Dünyası Vatandaşlığı" kimliği verilmesi planlanmaktadır.

Bugün Afrika'da bir çocuk açlıktan ölüyorsa, Doğu Türkistan'da Uygur kardeşlerimize her türlü baskı ve işkence yapılıyorsa kısacası dünyanın neresinde zulüm varsa bu zulme karşı duruşun adı Kızılma. Halil Cibran "Hakkikat iki şeye muhtaçtır: bir onu dillendirene iki anlayana" der. Haksızlık karşısında susmamanın, haksızlığı dünyaya bunu dile getirmenin adıdır Kızılma. Kızılma, gölgesinde nice mazlumun serinlediği ulu çınardır. Tüm insanlığın hasretle beklediğidir. Dünyanın huzur bulmasının adıdır... Büyük ve kutlu yürüyüş için güçlü olmanın adıdır Kızılma...

Sonuç olarak; Türk Dünyası birlik içinde olmak, güçlü olmak zorundadır. Bu anlamda Türk Dünyası Vatandaşlığı projesi bir çoban ateşi rolüne sahiptir. ..."Bir gün gelecek herkes Türk Dünyası Vatandaşı olmak istiyorum diyecek"... Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu'nu rahmetle anıyorum.

Sporcu kimliğiyle ülkemizi yıllarca uluslararası arenada başarıyla temsil etmiş, şimdi ise Milliyetçi Hareket Partisi Erzurum İl Başkanlığı görevini yürüten Naim KARATAŞ; Gençlik dönemini, hayatındaki kırılma noktalarını, Siyasete bakış açısını, Erzurum için yapmak istediklerini ve daha birçok konuyla alakalı düşüncelerini dergimizle paylaştı.

RÖPORTAJ: NAİM KARATAŞ

Öncelikle sizi tanıyabilir miyiz?

1972'de Erzurum Yolgeçti Köyünde dünyaya geldim. İlkokulu köyümde okudum. Ortaokul ve liseyi Erzurum'da tamamladım. Uzun yıllar boks sporuyla uğraştım. Evli ve iki çocuk babasıyım.

Siyasetçi olmanızın yanında sporcu kimliğinizle de tanınıyorsunuz. Sporculuk hayatınızdan bizlere kısaca bahsedebilir misiniz?

Sporculuk hayatım 1989'da başladı. Üç kez Türkiye şampiyonu oldum. Milli formayla Türkiye'yi altmış kez Avrupa'da, bir kez de Londra olimpiyatlarında temsil ettim.

Size hayatınızda tek bir seçim hakkı sunulsaydı, siyaset mi yoksa spor mu derdiniz? Sebepleriyle açıklar mısınız?

Zamanla şartlar ve koşullar değişebilir. Baki kalan şey ise ülkemize ve milletimize yapacağımız hizmettir. Milli forma giyen her sporcunun amacı ülkesine hizmet etmektir. Bayrağını göndere çekirtmek her milli sporcunun sürekli hayalini kurduğu şeydir. Bunun gibi her siyasetçi de ülkesine hizmet etmek için siyaset yapar. Geçmişte milli takımda nasıl ki ülkemize hizmet ettiysen, bugün de siyaset yaparak ülkemize ve milletime hizmet etmekteyim. Bu anlamda aynı amaç uğrunda hizmet ettiğim

her iki unsurda benim için çok özel, çok değerli. Tercih etmek birini diğerinden üstün tutmak olacaktır. Böyle bir düşüncede hiç olmadım asla da olmayacağım.

Siyasetle tanışmanız nasıl oldu? Gençlik yıllarınızda dünya görüşünüzü şekillendiren ana unsurlar nelerdi?

Siyasetle gençlik yıllarımda tanıştım. Ülkü Ocaklarının rahle-i tedrisinden geçmiş olmakla birlikte, başta Başbuğumuz Alparslan Türkeş olmak üzere Hüseyin Nihal Atsız, S. Ahmet Arvasi, Osman Yüksel Serdengeçti, Erol Güngör, Galip Erdem, Dündar Taşer, Cemil Me-riç, Mümtaz Turhan ve şuan

ismini saymadığım milliyetçi münevverlerimizin değerli fikirleriyle beslenmiş olmak dünya görüşümün şekillendirilen ana unsurdur.

Ülkü Ocakları ve Milliyetçi Hareket Partisi'nde bugüne gelinceye kadar hangi görevlerde bulundunuz?

On beş yaşında tanıştığım Ülkü Ocaklarının çeşitli kademelerinde görev yaptım. 1999 yılında Milliyetçi Hareket Partisi Erzurum İl Yönetim Kurulu Üyesi olarak görev yaparken, 2002 Yılında Bilge Liderimiz Dr. Devlet Bahçeli Beyin taktirleriyle Milliyetçi Hareket Partisi Erzurum İl Başkanlığı görevine atandım. İl Başkanlığı görevimi tamamladıktan sonra bir süre herhangi bir görev yapmadım. 2016 yılında Bilge Liderimiz Dr. Devlet Bahçeli Beyin taktirleriyle yeniden İl Başkanlığına atandım. 2016'dan bu güne kadar iki kongre, bir genel seçim bir de mahalli idare seçimi geçirdim. Cumhuriyet ittifakı kapsamında gerçekleştirdiğimiz her iki seçimde de oldukça başarılı sonuçlar elde ettik. Mahalli idare seçimlerinde Uzundere ve İspir İlçelerimizi Türkiye'nin en

yüksek oy oranıyla partimize kazandırdık.

Geçmişten bugüne kadar Erzurum'da siyaseti nasıl değerlendiriyorsunuz?

Öncelikle şunu belirtmek isterim ki Türk İstiklal Savaşı'na meşale yakmış olan Erzurum'da siyaset yapmaktan ve Erzurumlu olmaktan gurur duyuyorum. Erzurum Köklü bir siyasi geçmişe sahiptir. Erzurum'un siyasi karakterinin oluşumunu tam olarak anlayabilmek için çok eskiye gitmek gerekir. II. Meşrutiyetin çok öncesine uzanan bir tarihi süreçten bahsetmek için olabildiğine uzun bir zamana ihtiyaç duyarız. Kısaca değinecek olursak Erzurum, Osmanlı ve öncesinde olduğu gibi Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra da, devletin doğu siyasetinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Devletimizin doğu sınırının kavşak bölgesinde bulunan Erzurum stratejik konumu nedeniyle askeri bir karargah noktası olarak düşünülmüş, bu durum da şehrimizin askeri, siyasi ve ekonomik yapısını önemli oranda etkilemiştir. Şüphesiz Cumhuriyetin kuruluşu bağlamında Erzurum çok özel bir yere sahiptir. Çünkü Cumhuriyete giden yol Erzurum'dan geçmiştir. Milli Mücadele dönemlerinde bu yolun çizilmesinde başrolü oynamış olan Mustafa Kemal'in Erzurum mebusluğu, Türk siyasi hayatında yer alan önemli başka bir tarihi bir olaydır. Bu anlamda pek çok tarihi olaya şahitlik etmiş olması nedeniyle güçlü bir demokratik kültüre sahip olan Erzurum'da siyaset yapmak, her şeyden önce köklü bir siyasi kültürün süzgecinden geçmeyi göz önüne

almak demektir. Bunun içindir ki Erzurum'da siyaset ilkeli ve dürüst bir politik anlayışa sahip olmak zorundadır. Türk siyasi hayatına önemli siyasetçileri kazandırmış olmasındaki en önemli etkenin bu ilkeli duruş olduğunu düşünüyorum. Geçmişten günümüze Erzurum siyasetini seçmen bazında ele alacak olursak kısaca şunu söyleyebilirim: Erzurum seçmeni her ne kadar da çok keskin bir demokratik reflekse sahip olsa da çok partili hayata geçişten günümüze kadar genellikle sağcı, devletçi ve milliyetçi partilere yönelmiştir.

Örnek aldığınız siyasetçiler var mı? Varsa kim ya da kimlerdir?

Nizam-ı Alem İ'layı Kelimetullah Davasına gönül vermiş bir kişi olarak her Müslüman gibi benim de en başta örnek aldığım kişi iki cihan güneşi şanlı Peygamberimiz Hz. Muhammed(S.A.V) dir. Şanlı tarihimizde, dünyanın kabul ettiği örnek alınması gereken öyle çok şahsiyetler var ki... Bu anlamda her Türk hakani, her Türk komutanı örnek aldığım şahsiyetlerdir. Sorunuzu Cumhuriyet Türkiye'sine indirgeyecek olursak, Hareketimizin kurucusu Başbuğumuz Alparslan Türkeş Bey başta olmak üzere, Dünder Taşer, Gün Sazak ve Bilge Liderimiz Dr. Devlet Bahçeli Bey örnek aldığım siyasetçilerdir.

Erzurum ve Erzurumlu olmak sizin için neyi ifade ediyor?

Erzurumlu olmak, benim için Hürriyet aşkıyla kalbi çarpan fedakar Türk kadınının sembolleşen ismi Nene Hatun'u, tabyaları düşmana dar eden kahraman dadaşların korku-

suz yüreğini, vatan bir bütündür bölünemez şiarıyla yedi düvele İstiklal dersi vermiş olan iman ve iradeyi, mazluma Yunus zalime ise Yavuz olmayı, mertliği, dik duruşu, merhametli olmayı ve ilkeli yaşamayı ifade etmektedir.

Erzurum'un en önemli üç sorununu sıralayın diye bir soru soru gelse, bu sıralamayı nasıl yaparsınız?

Erzurum ağır kış şartlarının yaşandığı bir şehir olması nedeniyle, ekonomik kaynakların önemli bir kısmının ısınmaya harcanması yaşamı maliyetli hale getirmekle birlikte, yatırım koşullarına olan olumsuz etkileri, hayvancılık konusunda ilimiz yeterli bir alt yapıya sahip olmasına rağmen büyük ve küçük baş hayvancılığın gerçek kapasitesinin çok altında yapılıyor olması ve sanayinin yetersizliğinden kaynaklı işsizlik sorunu ilimizin bana göre en önemli üç sorunudur.

Sıraladığınız bu sorunların çözüm yolları sizce nelerdir? Bu sorunların çözümü için proje veya mevcut çalışmalarınız var mı? Bu çalışmalarınızdan bizlere kısaca bahsedebilir misiniz?

İlimizde iklim şartlarından ötürü yaşamın maliyetli olmasını yatırım koşulları ve sosyo-ekonomik etkiler kapsamında değerlendirecek olursak, doğalgaz ve elektrikte indirim uygulanması yatırımcının bakış açısını olumlu yönde etkileyeceği gibi halkımızın da yaşam koşullarını iyileştirerektiler. İlimizde atıl durumda bulunan sanayi tesisleri, kamu binaları ve eski yatırımların değerlendirilmesi hem üretime katkı

sağlayacak hem de işsizlik sorununu büyük oranda ortadan kaldırmış olacaktır. Erzurum tarım ve hayvancılık bakımından arazilerin uygun olduğu bir bölgedir. Bu anlamda tarıma dayalı sanayi alanında politika ve uygulama sahasında

**Erzurumlu olmak,
benim için Hürriyet
aşkıyla kalbi
çarpan fedakar
Türk kadınının
sembolleşen ismi
Nene Hatun'u,
tabyaları düşmana
dar eden kahraman
dadaşların korkusuz
yüreğini, vatan bir
bütündür bölünemez
şiarıyla yedi düvele
İstiklal dersi vermiş
olan iman ve iradeyi,
mazluma Yunus
zalime ise Yavuz
olmayı, mertliği, dik
duruşu, merhametli
olmayı ve ilkeli
yaşamayı ifade
etmektedir.**

gerekli, yerel inisiyatifin modern tarım anlayışına uygun büyük ve küçükbaş hayvancılık potansiyelini azami derecede geliştirecek önlemler hayata geçirilmelidir. Uluslararası ölçekte rekabet edilebilirliğin sağlanmasına yönelik olarak

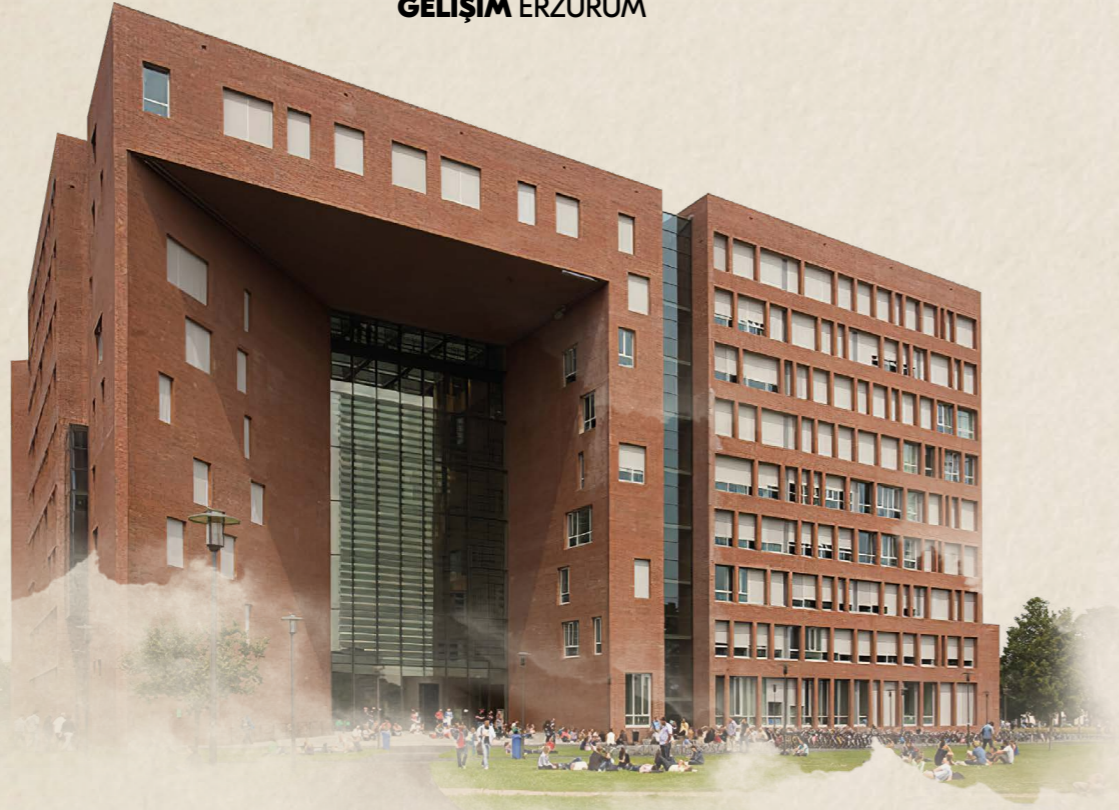
hayvancılık teşvikleri daha uygun hale getirilmelidir.

Milliyetçi Hareket Partisi İl Başkanlığı görevini bıraktığınız gün arkanızda en çok neyi başarmış olmak istersiniz?

Şüphesiz götürmez bir gerçektir ki baki olan makam değil, devamımızdır. Bugün ifa etmekten onur duyduğum bu kutlu görevi, taşımaktan şeref duyduğum bu şanlı sancağı günü ve zamanı geldiğinde başka bir ülküdaşım devir alacaktır. Türk milletinin beka davasına baş koymuş ve bu uğurda her türlü fedakarlığa göğüs germiş olan Bilge Liderimiz Dr. Devlet Bahçeli Beyin taktirleriyle görev geldiğim günden bugüne kadar kadim şehrimiz Erzurum siyasetine yeni bir soluk katmak için var gücümle çalıştım. Ülküdaşlarımızın birliğini, bütünlüğünü ve kardeşliğini pekiştirecek çalışmaların peşinde oldum. Benden sonra bu kutlu göreve gelecek olan ülküdaşıma, rahat çalışabileceği bir zemin hazırlamış olmak yegane gayemdir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Erzurum'da çok yüksek bir oy oranına ulaştırmış olarak ve Erzurum'a hizmet etmeyi şiar edinmiş siyasetçiler bırakarak görevimden ayrılmak isterim. Allah'ın izniyle de bunu başaracağım. Ben ardımda yeşil yapraklar bırakarak, görevimden ayrılacağım.

Siyaset yapmayı düşünen gençlere neleri önerirsiniz?

Kendilerini yetiştirmelerini, bol bol okumalarını, iyi bir kariyer yapmalarını, ülke gündemini yakından takip etmelerini ve siyaset tarihini iyice analiz etmelerini tavsiye ederim

Bir Üniversite, Bir Ülke

Wageningen Üniversitesi ve Tarımda Hollanda Şaheseri

☞ Lokman LOKMACI

İyi eğitilmiş nüfus kalkınmayı hızlandırıcı ve üretici bir lokomotif vazifesini görmektedir. Nitelikli ve kaliteli nüfus yetiştirmenin de en önemli yolu şüphesiz ki iyi bir eğitim sistemine sahip olmaktır. Bu nedenle üniversiteler ülke ve bölge kalkınmasında söz sahibi olan üst düzey eğitim veren kurumlardır. Üniversite, toplum içerisinde insanların bilgilerini artıran ve bu insanları daha nitelikli hale getiren vazgeçilmez bir unsur olduğu kadar, iktisadi kalkınmanın bir sonucu olarak da artan mal ve hizmet üretimine olan talebi arttırarak bireylerin yaşam düzeyini yükselten bir kurumdur. Dünyanın en başa-

rılı tarım üniversitesi olan Wageningen Hollanda toplumuna sunduğu katkı itibariyle üniversite olmanın gereklerini en üst düzeyde yerine getiren bir eğitim kurumudur. Wageningen tabiri caizse üniversite gibi bir üniversite. Kısaca üretiyor. Bu üniversiteden mezun olmanın en büyük şartı yeni bir şey bulmak, yeni bir şey üretmek. Bu üniversite her 2-3 yılda bir yeniden yapılanmaya gidiyor. Tabi bu bizdeki gibi politikacıların keyif ve arzuları ya da partililere kadro imkânı yaratmak için yapılan düzenlemeler değil. Bu yapılandırma dünyada meydana gelen değişimler, üretici ve tüketicilerden gelen talepler ve

teknolojik gelişmeler doğrultusunda oluyor. Öyle bizimkiler gibi devasa ve süslü bir yapıda yok bu üniversitenin. Binası bizim ilçelerimizdeki liseler kadar bile değil!

Türkiye'de çok sayıda ziraat fakültesi var ama eğitim kalitesi oldukça düşük. Bizde kaliteden ziyade sayılar önde tutulduğundan ziraat fakültelerimiz her yıl yüzlerce mezun veriyor. Ancak, bu fakülteler ne yazık ki öğrencilerin hak ettikleri eğitimi veremedikleri gibi değişen dünya koşullarında ülke ihtiyaçlarına yanıt verecek nitelikte mezunlar da veremiyorlar. Bir zamanlar moda olan biyoteknoloji,

sonra moleküler biyoloji ve genetik, şimdilerde ise nanoteknoloji, devletin ayırdığı Ar-Ge kaynaklarını paylaşmanın bir aracı durumunda.

Hollanda'nın tarımdaki başarısında Wageningen lokomotif durumda. Devlet de gerekli desteği verince ortaya bir şaheser çıkıyor. Ülkemizde ise 100'ün üzerinde Devlet üniversitesi, 40'ı aşan sayıda da ziraat fakültesi bulunmakta. Ne acıdır ki hepsi bir Wageningen etmiyor. Neden mi? İşte bir üniversitenin başardıkları, onlarca üniversitenin ise başaramadıkları.

Bir tarafta üç tarafı denizlerle çevrili, Çukurova, Harran Ovası, Konya Ovası gibi verimli topraklara sahip Ülkemiz, diğer tarafta bizim Konya Ovası büyüklüğünde bir yüzölçümüne sahip, tarımsal arazilerinin önemli bir kısmı denizin doldurulmasıyla meydana getirilmiş tarımsal arazi varlığı ülkemizin yüzde 3,8'i yani yirmi beşte biri olan Hollanda.

Küçük bir tarım arazisine sahip, çok zorlu koşullar altında tarım yapan Hollanda'nın tarım ürünlerinin ihracatından elde ettiği rakam 2020 yılında 94,5 milyar Euro. Bizde ise bu rakam 14 milyar 765 milyon Dolar. Hollanda'nın elde ettiği kazancın bizim kaç katımız olduğunu varın siz hesaplayın.

Daha öncede belirttiğim üzere Hollanda'nın tarım topraklarının önemli bir kısmı denizden kurtarılmış. Bu çalışmalar 1600'lü yıllarda başlıyor. Drenaj kanalları ve setler yapılarak alçak alanlardaki su, yel değirmenleri ile boşaltılıyor. Buradan elde edilen topraklar ıslah edilerek tarıma uygun hale getiriliyor. Tarlaları nadasa bırakmak yerine akılcı münavebe

uygulamaları ile topraklar bir taraftan ıslah edilirken verimliliği de daim kılınıyor. Türkiye'de ilerici planlar ve modern tarım politikaları oluşturulmadığı için rekolteler düşmüş, tarım toprakları yavaş yavaş çorak topraklar haline gelmiştir.

Hollanda üretimin her aşamasında akıllı, bilimi ve teknolojik gelişmeleri kullanıyor. Çiftçi nüfusu genç. Türkiye ise tarım teknolojisinde çok gerilerde. Çiftçi yaş ortalaması oldukça yüksek.

Hollanda domates yerine ileri teknoloji isteyen domates tohumunu üretiyor. Hollanda'dan kilo hatta gram ile domates tohumu alan Türkiye, büyük emek ve maliyetlerle ürettiği domatesi TIR'larla ihraç ediyor fakat Hollanda kadar kazanamıyor.

Hollanda'nın tarım alanında ilerlemesinin en önemli nedenlerinden birisi uzmanlaşma. Seralar ve üreticiler çoğunlukla tek bir ürün üzerine uzmanlaşıyor. Türkiye'de ise, bir önceki yıl hangi ürün para ettiyse o ürünün planlaması yapılmadan kara düzen ekimi yapılıyor.

Hollanda, 7 yıllık tarım bütçesi yapıyor. Hollandalı çiftçi 7 yıl boyunca hangi ürüne ne kadar destek alacağını biliyor. Çiftçi her aşamada denetleniyor ve her yıl üretimi kalite olarak puanlandırılıyor. Türkiye'de uzun ve istikrarlı tarım politikaları yapılmıyor. Tarıma destek veriliyor ama sonuçları takip edilmiyor. Bütçeye konulan para adeta dağıtılıyor, desteğin sonucuna bakılmıyor.

Hollanda kooperatifleşmeye önem veriyor. Ar-Ge, pazarlama, uzun ve sürdürülebilir bir tarım politikası uyguluyor. Türkiye'de tarımı destekleyip ekonomiye katkısını artıracak politikalar üretilirken ne bir

kooperatifin ne de uzmanların görüşü alınıyor. Genelde ithalata dayalı tarım politikaları benimseniyor. Üreticileri ve artan gıda fiyatlarını "ithalata terbiye etme" yoluna gidiliyor. Et fiyatı artınca et, buğday fiyatı artınca buğday, pirinç fiyatı artınca pirinç ithal ediliyor.

Hollanda'da tarımda kooperatifleşme çok önemli. Çiftçinin ne yetiştireceğine kooperatif karar veriyor. Kooperatifteki yönetici ve mühendisler çiftçiyle ekeceği ürünün getiri hesabını yaparak doğru ürünü belirliyorlar. Ekim yapılacak ürünler onaylandıktan sonra, ekim için plan ve program yapılıyor ve ona göre çalışma başlatılıyor. Çiftçiler üretimin her aşamasına uzman kooperatif yetkilileri ile iş birliği içerisinde karar veriyor. Hasat zamanı da personel desteği sağlanıyor ve hasat yapılıyor. Türkiye'de tarımsal kooperatifler sayı bakımından yeterli olsa da etkinlikleri ve verimlilikleri istenilen düzeyde değil. Bu kooperatifler ülke tarımında karar aşamasında yetkili değil.

Hollanda'da tarım yapan nüfus azalıyor ama buna rağmen tarıma ayrılan alanların büyüklüğü aynı kalıyor. Türkiye'de hem çiftçi hem de ekilebilir tarım arazisi azalıyor. Hollanda, sınırlı topraklarının farkında ve bu yüzden çevreye duyarlı, sürdürülebilir bir tarım politikası izliyor. Tek olmak yerine birlikte hareket etmeyi benimsiyor.

Türkiye gibi tarımsal potansiyeli çok yüksek bir ülkede, 4,1 milyon hektar tarım arazisi boş duruyor.

Bunların hepsi bir üniversitenin ürettiği bilimin ışığında oluyor. Darısı başımıza diyelim.

Kaynakça
ÇETİNER Selim. Sabancı Üniversitesi

ZİYA GÖKALP

TÜRK MİLLETİNE ADANMIŞ BİR ÖMÜR

☰ Gazi ÇEVİK

Türkiye'de sosyoloji biliminin temellerini atan, Türk Milliyetçiliği fikrini bilimsel esaslarla zenginleştiren, Atatürk'ün fikir babası Ziya Gökalp, 23 Mart 1876 perşembe günü Diyarbakır'da doğdu. İlk öğrenimini "Mercimek Örtmesi" adındaki ilkokulda, orta öğrenimini Askeri Rüştiye'de 1890'da tamamladı. Diyarbakır İl İdare Meclisi Üyesi ve Diyarbakır Gazetesi'nin başyazarı olan babası Tevfik Efendi, oğlunu daha iyi eğitim için İstanbul'a göndermeyi hedeflemişti ancak ömrü vefa etmedi 1890'da hayata veda etti. Ziya Gökalp Askeri Rüştiye'den sonra, Diyarbakır'da o dönem bir üst okul olmadığından 1892'de Mülkiye İdadi'si açılana kadar, beş kuşak öncesinden eğitime önem veren aile geleneğini iki yıl özel dersler alarak devam ettirdi. Babası Tevfik Efendi'nin; memlekete

“Karacık dağından,
Kıpçak çölünden

Gelen atalarım gibi
Türk'üm ben.

Bana yol gösteren
benden olmalı;

Olamaz Türk'e baş,
Türk'üm demeyen.”

Ziya Gökalp

faydalı bilginler olabilmek için Doğu ve Batı bilgilerini, dillerini öğrenip, bunları mukayese ederek milletin ihtiyacı olan hakikatleri ortaya çıkarmak, milli kültürü öğrenmek gerektiğini öğütleyen vasiyetini hayatı boyunca unutmadı.

İstibdat döneminin etkilerini, milletin çektiği acıları ruhunda fırtınalar koparcasına yaşıyordu. Çevresinde gördüğü haksızlara karşı duruşu, okulda son ders bitince herkesin "Padişahım çok yaşa" derken, cezalandırılacağına aldırmadan "milletim çok yaşa" diye bağırması bir an önce milletin harekete geçmesini isteyen ve bunun için de bir ümit felsefi arayışındaki ruh halinin etkileriydi. Çevresindeki durgunluk, boyun eğmişlik Gökalp'ın ruhunda bir takım bunalımlar doğurmuş ve intihara sürüklenmişti. 1894 yazındaki intihar girişiminde mutlak bir ölümden kurtulmuştu.

Babasının öğütleri doğrultusunda; amcasından öğrendiği Arapça ile gençliğinde Muhiyyin Arabi, İmam Gazalî gibi doğu düşünürlerinin eserlerini okuyan Ziya Gökalp intihardan sonra batı düşünürle-

rinin eserlerine ağırlık verdi. 1895'de İstanbul'a geldi ve parasız yatılı öğrenci kabul eden Baytar Mektebi Âli'sine girdi. Hürriyet aşkı Gökalp için vazgeçilmez ülkü idi. İstanbul'da "istibdat" yönetimine karşı kurulmuş gizli örgütlerle ilişkisini devam ettirdi. 1899'da tutuklandı, 10 ay hapis yattı sonra Diyarbakır'a geldi ve 29 aralık 1900'de amcasının kızı Vecihe Hanım ile evlendi. Bu evlilikten bir oğlu (Sedat), üç kızı (Seniha, Hürriyet, Türkân) oldu.

Amcası kızına geçinecek kadar servet bırakmıştı. Zaten mütevazî yaşayan Gökalp, maddi sıkıntıları geride bırakarak aylarca okudu, düşündü, yazdı. Yazıları yurtdışında çıkan dergilerde de yayınlandı. Fransızca, Arapça bilen ve bu arada Farsça'yı ilerletmiş olan Gökalp, Askeri Rüştiye'de açılan farsça öğretmenliği imtihanını kazanıp öğretmenlik yapmaya başladı. Daha sonra, Diyarbakır Valiliği'nde "katip" olarak görev yaptı, Vali değişince görevden alındı.

O günlerde Diyarbakır'da halka zulmeden, canları istediği zaman köyleri basıp evleri yağmalayan azıllı bir "Kürt aşireti" vardı. Başka Kürt aşiretlerinin de düşmanı olan bu aşiretin reisi zulümkar İbrahim Paşa, sürekli saraya hediyeler gönderir ve saraydan dostlar edinerek Diyarbakır'daki Hükümet Güçleri'nden bir engelle karşılaşmazdı. Bu zulme karşı isyanın ilk kıvılcımı Ziya Gökalp'tan geldi. Halkı ayaklandıracak yazılar yayınladı ve halkla birlikte telgrafhaneyi işgal etti. Yaşanan zulümlerden hükümete bilgiler verildi. İstanbul'dan heyet geldi, İtti-

hat ve Terakki komutanı Emin Paşa halkın ve Ziya Gökalp'ın dayısı Arif Bey'in de desteği ile kaçan İbrahim Paşa yakalandı öldürüldü, oğulları hapishaneye konuldu.

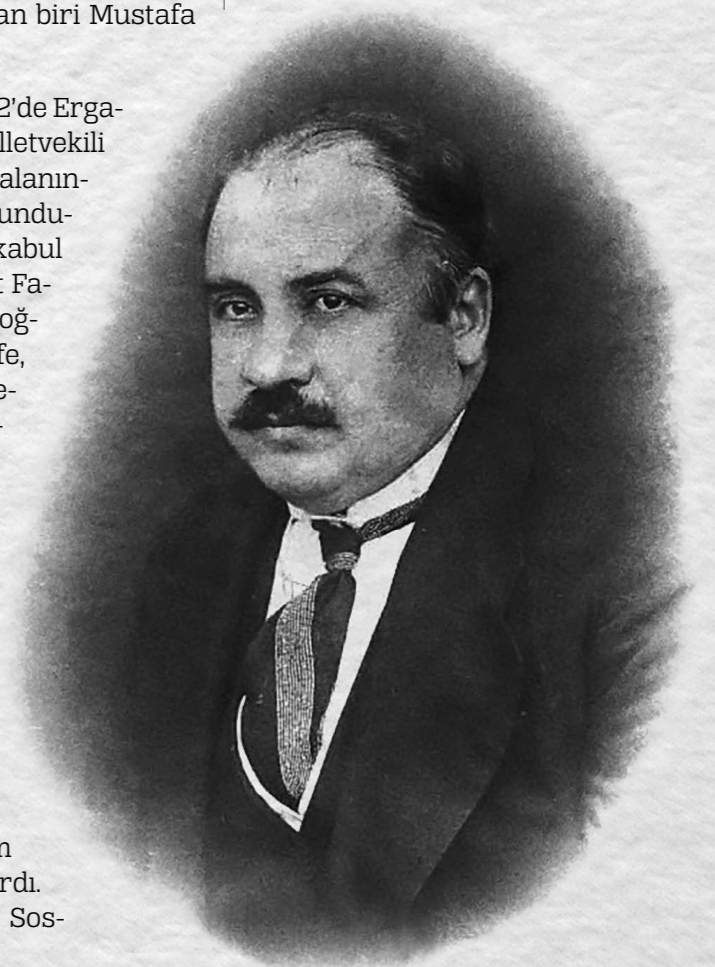
1908'de Diyarbakır'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şubelerini kurdu, gazete çıkardı, başka gazeteler de makalelerini yayımladı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi. 1909'un son ayında Selanik'e gitti. Selanik'te bulunduğu süre içerisinde okudu, araştırdı, yazdı, konferanslar verdi. Bu dönemde ünlü sosyolog Durkheim'in eserlerini okudu. Bu eserlerin etkisi ile toplumsal problemleri çözümlenme ve çareler bulmaya yönelik düşüncelerini bilimsel sosyolojik temellere oturttu ve Türk Sosyoloji okulunu kurdu. Gökalp'ın yazılarının sürekli okuyucularından biri Mustafa Kemal'di.

Ziya Gökalp 1912'de Ergani Sancağı Milletvekili seçildi. Eğitim alanında Meclis'e sunduğu görüşleri kabul gördü. Edebiyat Fakültesi, Tarih-Coğrafya, Felsefe, Sosyoloji ve Edebiyat gibi ihtisas bölümlerine ayrılarak genişletildi. Mustafa Şekip Tunç, Yahya Kemal ve Ahmet Ağaoğlu gibi genç milliyetçileri Edebiyat Fakültesi Öğretim kadrosuna aldırdı. Kendi kurduğu Sos-

yoloji kürsüsünün profesörlerini Türklük konusu üzerine çalışmalara yöneltti ve Fuat Köprülü'nün yetişmesinde etkili oldu.

İşgal yıllarında 1919'da Malta'ya sürgün edildi. İki buçuk yıl kaldığı sürgün hayatında bir yandan maddi zorluklarla mücadele ederken yazmaya, araştırmaya devam ediyordu. 19 Mayıs 1921'de yurda döndü. Önce Samsun'a sonra ailesi ile birlikte Diyarbakır'a gitti. Sonra Atatürk'ün isteği üzerine Ankara'ya geldi ve "telif ve tercüme komisyonu" başkanlığına getirildi. "Türk Töresi", "Türkçülüğün Esasları", "Altın Işık" adlı eserlerini yayınladı. "Türk Medeniyeti Tarihi"ni yazmaya başladı. 11 Ağustos 1923'de Diyarbakır milletvekili seçildi. İstanbul'da hayata veda ettiği 25 Ekim 1924 günü-

ne kadar

Türklük Ülküsü için araştırdı, yazdı, anlattı. Cenazesinde on binlerce genç vardı ve bunlardan biri de H. Nihal Atsız'dı.

Ziya Gökalp'ın 1913-1918 arası çalışmaları, Türk milli şuurunun yerleşmesinde en verimli dönemdir. Bu kadar kısa sürede, sosyolojik temellerle bilimsel ve gerçekleştirilecek bir konuma getirdiği Türkçülük fikri, deyim yerindeyse ayakları yere basan bir nitelik kazandı. Bu düşünce geniş çerçevede "temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'nin de temelini oluşturdu. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk

için Ziya Gökalp, Türkiye Cumhuriyeti'nin başta Türk milliyetçiliği olmak üzere temel ilkelerinin fikir babasıdır...

Bunlardan biri "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi. Eski söylenişi ile "iç il, dış il" ilkesi aslında binlerce yıllık Türk Devlet Geleneği'nin temel ilkelerindedir ve araştırmalarıyla eski Türk tarihine ilişkin kaynaklardan bulup günümüze ulaştıran da Ziya Gökalp'tır. Türkçülüğün Esasları'nın Beynelmilel Ahlak bölümünde özetle diyor ki; "Eski Türkler sulh dinine tâbi oldukları için, başka milletlerin dinî, siyasî, harsî mevcudiyetlerine hürmet ederlerdi. Hatta kendilerine "iç il" ve başka milletlere "dış il" namlarını vererek, bütün milletleri bir sulh dairesi içerisinde görürlerdi. Çünkü "il" kelimesi eski Türkçede "sulh dairesi" manasına idi..." Gökalp'ın bu bilgilendirmesi bize aynı zamanda şu gerçeği çağırıyor. Türk boylarını bir arada, barış içerisinde toplayan Başbuğ'lar "İlhan", "Hakan" olarak anılırlar. İşte bu Hakan'ların ilkesi idi; "İç il, dış il".

Ziya Gökalp, Türkçe konusundaki hassasiyetini şu dizeleleriyle dile getiriyordu;

.....

Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,

Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüda'nın...

Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır Vatanın!

Bu dizler bize Piri Türkistan Hoca Ahmed Yesevi'nin şu dizelerini hatırlatıyor;

Sevmiyorlar âlimler sizin Türkçe dilini,

Erenlerden işitsen açar gönül ilini.

Ayet, Hadis anlamı Türkçe olsa duyarlar,

Anlamına erenler başı eğip uyarlar.

Gökalp, Türkçülük ülküsünü üç dereceye ayırıyordu: 1- Türkiyecilik, 2- Oğuzculuk yahut Türkmencilik, 3- Turancılık. Turancılığını Turan adlı şiirinde şu dizelerle özetlemişti;

Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan;

Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir. Turan...

Ziya Gökalp, Türkçülük düşüncesini paylaştığı Mehmet Emin, Ahmed Hikmet, Hüseyinzade Ali Bey, Ahmed Ferit, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi, Mehmed Fuad ve Türk dünyasının başka şehirlerinden (Kazan, Bakü) İstanbul'a gelen Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu gibi öncü Türkçü aydınlarla birlikte Türkçülüğün tarihsel ve sosyolojik temellere dayanan bir fikir hareketine dönüşmesine en büyük katkısı olanlardandır.

Sosyoloji'nin Türkiye'deki ilk hocası da diyebileceğimiz Ziya Gökalp'ın Kültür-Medeniyet kavramlarına ilişkin sosyolojik tanımlamaları kendisinden sonra gelenlere ışık tuttu. Sosyoloji diye bir bilimin adı yalnız Türkiye'de değil, dünyanın çoğu ülkelerinde bilinmezken ve hatta Avrupa'nın birçok ülkesinde üniversitelerde sosyoloji kürsüsü yokken, Ziya Gökalp İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji kürsüsü kurmuştur.

1935'den günümüze kadar, bu alandaki fikri yeniliklerin öncülerinden Mümtaz Turhan, Osman Turan, Erol Güngör ve Orhan Türkdoğan'ın Kültür-Medeniyet ilişkisine dair geliştirdikleri farklı tespitlerin, tanımlamalarının temeli Z.Gökalp'ın bu tartışmaları başlatmasına dayanır. Ki, bu gerçeği kendileri de sık sık dile getirmişlerdir.

1930'larda Ziya Gökalp'ın Kültür-Medeniyet kavramlarına bakış açısı hakimdi. Kültür; milletlere has faklılıklar gösteren dil-inanç-sosyal hayata yön veren gelenek, töre vb. öğeleri ihtiva eden ve Medeniyet de, ilimde, fende, teknikte cihansümul gelişme olarak tanımlanırdı.

Ziya Gökalp'tan sonra gelen ve O'nun attığı temelle yetişen, Türkiye'nin çok değerli sosyologları ve fikir adamları Kültür-Medeniyet kavramlarına ve ilişkisine geniş fikri açıklık kazandırdılar.

Medeniyette üst seviyede olma hali; teknolojik gelişmişliğin ötesinde bir milletin ahlaki değerlerinin, inançlarının, törelerinin öncülüğünde barış ve huzur içinde yaşaması, insana değer vermenin üst düzeyde olması, adaletin hüküm sürmesi demektir.

Milletlerin özgün kültürel değerleri olan töreleri, gelenekleri, tabiatla ilişkileri, edebiyatları, ince sanatları, müziği vb. varlıkları yüksek medeniyete kavuşmalarının araçlarıdır...

Ziya GÖKALP'ın Türk Yurdu, Türk Ocağı ve Türk Bilgi Derneği'nin dergilerinde yazdığı makaleler dışındaki eserlerinden bazıları; Kızıl Elma (1914), Türkleşmek, İslamlaşmak, Mu-

asırlaşmak (1918), Yeni Hayat (1918), Altın Işık (1923), Türk Töresi (1923), Türkçülüğün Esasları (1923), Türk Medeniyet Tarihi (1926, ölümünden sonra)

Millet, memleket sevgisine yüreğini otağ kılmış ve milletinin özüne dönmesi, müreffeh olması için yılmadan çalışmış, bu uğurda her tür çileye göğüs germiş bilge Türk, seni saygı ve minnetle anıyoruz. Öteki acundaki (Ol Acun) yerin uçmağ, ruhun şad olsun.

Büyük Türkçü; "Tanrı Türk'ü korusun" yakarışı, ilk olarak senden işitilmişti, senin yüce gönlünden diline yansımıştı. Türkçüler olarak aynı yöne bakan yürekle, hep bir ağızdan tekrarlıyoruz;

Tanrı Türk'ü korusun!

KAYNAKÇA

1)Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976

2)Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976

3)Ziya Gökalp, Kızıl Elma, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1976

4)Ziya Gökalp, Türk Töresi, Töker Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2005

5)Hasan Tuncay, Ziya Gökalp, Toker Yayınları, İstanbul, 1978

6)Prof.Dr. Yılmaz ÖZAKPINAR, Kültür Değişimleri Ve Batılılaşma Meselesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1999

RÖPORTAJ: NUH SEÇER

Turizm sektöründeki başarıları ile adından sıkça söz ettiren Polat Erzurum Resort Hotel Müdürü Nuh SEÇER ile keyifli bir söyleşi gerçekleştirdik. Polat Erzurum Resort kaliteli hizmeti ile tatil severlere çok daha fazlasını sunuyor. Bölgenin en iyi otelleri arasında yer alan otel hakkında bilgiler veren başarılı yönetici Nuh SEÇER ile yaptığımız bu keyifli söyleşiyi siz değerli okurlarımız ile paylaşıyoruz.

Sizi kısaca tanıyabilir miyiz?

İsmim Nuh Seçer. 1977 Erzurum doğumluyum. Atatürk Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Fakültesi mezunuyum. 27 yıldır bu sektörün içerisindeyim. 2000 yılından bu yana Polat Turizm Otelcilik bünyesinde yer alan Polat Erzurum Resort Hotel 'de çalışmaktayım.

5 yıldızlı bir otelin yöneticisi nasıl yaşar, işi nedir, otelde nasıl bir hayat vardır?

Otel, insanların yaşamının odak noktasında bir yaşam alanıdır. Geçmiş çağlarda insanların seyahat ettikleri zaman konakladıkları, ihtiyaçlarını giderdikleri kervansaray dediğimiz yapıların

yerini modern zamanda oteller aldı. Otel yöneticileri otel ile birlikte yaşar. Otelcilikte otele giriş saatiniz bellidir, fakat otelden çıkış saatinizin tam bir karşılığı yoktur. Ne zaman ki herkes uyur, yönetici de o zaman evine gider veya odasına geçer. Otelde iş bağlamında yaşanan hayata gelince otel türlerinden

bahsetmekte fayda vardır. Bu türleri tatil otelciliği, sağlık otelciliği, şehir otelciliği ve kongre otelciliği şeklinde ayırabiliriz. Yaptığınız otelcilik türüne göre yanıtlanabilecek soru bu. Kongre otelciliğinde yapboz çoktur. Grup girmeden bir gün önce bazen iki gün önce onların ön hazırlıkları gelen acente ile birlikte yapılır. Eğer tatil oteli iseniz birkaç ay öncesinden gelecek olan misafirlere yönelik hazırlıklarınız başlar. Biz kış oteliyiz. Mesela yaklaşık bir buçuk aydan beri pistlerle, karlamalarla ve tesislerle alakalı planlamalarımız, hazırlıklarımız devam ediyor. Ne zaman biter? Hiçbir zaman bitmez. Bu sirkülasyon bir şekilde devam eder. Yani otel yaşayan bir varlık aslında. Siz girdiğiniz zaman oteli yaşıyor görürsünüz. Siz gittiğiniz zaman da buradaki hayat devam eder. Mesela ben yiyecek içecek kökenli bir yöneticiyim. Ben her zaman şunu söylüyorum: "Biz yılda 50 tane düğün yapıyorsak 50 kişiyle birlikte evleniyoruz." Otelcilik böyle bir şey.

Oteliniz hakkında bilgi alabilir miyiz?

Otelimiz, İbrahim Polat Holding bünyesinde çalışmalarını yürüten oteller grubunun içerisinde yer almaktadır. Grubumuzun üç oteli var. Bu otellerden ikisi İstanbul sınırları içerisinde; biri Yeşilköy de Yeşilyurt'ta. Polat Rönesans İstanbul adıyla ikincisi de Beşiktaş'ta Balmumcu'da Rönesans Polat Bosphorus ismiyle misafirlerine hizmet etmektedir. Üçüncü otelimiz ise Polat Erzurum Resort Hotel adıyla Erzurum'da hiz-

met vermekte. İbrahim Bey ve Adnan Bey'in Erzurumlu olmaları Erzurum'da böyle bir yatırımın yapılmasının en önemli sebebidir. Bundan 7 yıl öncesine kadar bizde dünyanın en büyük zincirlerinden biri olan Marriott grubuna bağlı Rönesans otelciliği yapıyorduk ama daha sonra biz ayrıldık ve kendi bünyemizdeki kendi markamız oluşturduk.

Otelinizin hizmet ve fiyat politikası hakkında bilgi alabilir miyiz?

Bizim ana amacımız konaklayan herkese ev ortamında güzel bir hizmet sunabilmektir. Kısaca söylemek gerekirse Deluxe High Class bir

otelcilikten ziyade misafirlerimize evlerinin salonundaymış gibi bir hissi tattırmak istiyoruz. Fiyat politikamıza gelince biz sonuçta ticari bir işletmeyiz. Kendi markamızın değeri ortada. Vermediğiniz hizmetin ücretini almak gibi bir gayemiz hiçbir zaman olmamıştır. Yönetim Kurulu Başkanımız ve Onursal Başkanımız İbrahim Bey'in de her zaman talimatı da böyle olmuştur. Şunu da belirtmek isterim ki Erzurum'da sunduğumuz hizmetin karşılığı Türkiye'nin başka bir yerinde olsaydı TL üzerinden çalıştığımız fiyat Dolar belki de Euro bazlı olacaktı. Halbuki buradaki amacımız Erzurum'a Erzurum insanına hizmet etmek. Erzurum'a

gelen insanların Erzurum hakkındaki olumlu fikirlerinin oluşmasına yardımcı olmak. Biz mesela burada çağ kebabı yapıyoruz haftada 6 gün. Amacımız çağ kebabı satmak değil. Buradan vakti olmayıp da şehir merkezine gidemeyen insanlara bakın Erzurum'un böyle lezzetleri var diyebilmek. Gayemiz onu satmak değil sunmak. Kısaca Erzurum'da cüzi bir kar üzerine kurulu fiyat politikamız var diyebilirim.

Otelinizi rakiplerinizden farklı kılan özellikler nelerdir?

Turizm sektöründe rakip diye bir şey yok. Turizm destinasyon işidir. Palandöken bir destinasyondur. Yani siz varsınız ve sizinle birlikte diğer oteller var. Herkes bu pastaya bir şeyler katmak zorunda ki misafir ağırlayabilsin. İş yapabilsin. Herkesin bir fiyatı vardır. Örnek vermek gerekirse bizim fiyatımız günlük 300 lira ise alttaki otelin 350 lira ise onlar kendi bedellerini öyle belirlemiştir. Zaten serbest piyasa ve serbest ekonomi koşulları bunu gerektiriyor. Biz kesinlikle hiçbir zaman rakip olarak görmüyoruz, aradaki tatlı yarışı ise rekabet olarak görüyoruz.

Erzurum'da turizm sektörünün avantaj ve dezavantajlarından bahsedebilir misiniz?

Türkiye'de ki kayak turizmi içerisinde Palandöken, mekanik tesis altyapısı olarak en geç yatırım yapılan dağ. Palandöken özellikle son 10 yıl içerisinde marka değerini kat be kat artırdı. Erzu-

rum'un turizm konusunda diğer turizm bölgelerine göre birçok artısı var. Örneğin havaalanı ile şehir ve havaalanı ile oteller yani dağ arasında araçla 15 dakika yaklaşık 20 kilometre bir mesafe var. Misafir İstanbul'dan biniyor 1 saat 45 dakika yolculuk 20 dakikada otel 2 saat 10 dakika sonra pistlerde. Bugün Uludağ İstanbul'a çok yakın ama Erzurum'un bu imkanı orada yok. Kartalkaya'da aynı şekilde. Palandöken'in artıları bunlar. Elbette dezavantajlar da var. Coğrafi koşullar nedeniyle havaalanı problemi yaşanabiliyordu. Bu problem, Cat3 programının yapılmasıyla aşıldı gibi. Dezavantajlarından biride kayak turizmini yapan insan sayısının bölgemizde az olması. Bu otel açıldığı zaman Türkiye'de 300.000 insan kayak yapıyordu.

Bugün Türkiye'de bu sayı çok arttı. Bu potansiyelin %50 den fazlası İstanbul, İzmir ve Ankara bölgelerinde. Bu bölgelere yakın kayak tesisleri var. Bu tesisler Kayseri, Kartal Kaya, Uludağ yerleşkelerindedir. Kayak yapacak kişiler uçaktan ziyade araçlarıyla da buralara seyahat edebiliyorlar Bu da Erzurum'un dezavantajıdır.

Erzurum'da özellikle kış turizmi için öngörüleriniz nelerdir? Erzurum'da turizmin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Turizm, her ülkenin bacasız fabrikası. Ülke gelirlerinin en büyük kalemi sanayi, üretim ve tarım dışında turizmle oluyor. Pandemi sürecinde bir virüsün ülkeleri ne hale sok-

tuğunu hep beraber gördük. Bugün sabah ben Rusya ile ilgili bir haber okuduğumda Rusya'daki tur operatörlerinin birliğinin koordinatörünü söylüyor: "Rusya'da Turizmde bir önceki yıla göre yüzde seksen daralma var. Rusya yurt dışına çok turist gönderen bir ülke. Dolar ve Euro olarak yakışı 300 milyon üzerinde bir harcama limitleri var. Bunu yüzde seksen kısıtlarını söylüyorlar. İyi olacak inşallah. Şöyle söyleyeyim özellikle Erzurum olarak son 5 yıldır Büyükşehir Belediyesinin dağa yaptığı yatırımlarla ile turizmde geleceğe yönelik olarak ümit veriyor. Şu ana kadar özellikle Rus pazarından yaptığımız görüşmeler oldukça olumlu ve sevindirici. Son 6 yıldır ilimize sadece 2 periyotta yılbaşı ve yılbaşı sonrası 10 günde bir Rus turist kafilesi geliyordu. Fakat inşallah bu sene Aralık ayının 25'i ile başlayıp ta ki Martın sonuna kadar Back-To-Back sürecek Rus Kafileleri var.

Şehrimizde turizm potansiyelinin artırılması için neler yapılabilir?

Şehrin bu işi daha benimsemesi lazım. Bundan 20 yıl önce yola çıktığımız da bu şehirde askeri bir havaalanı vardı. Sivil bir havaalanı yoktu. Ama bugün bir gece uçuşlarının bile yapılabildiği bir havalimanımız var. Bunu Cat 3 sistemi sağladı. Şehrimizde turizmi sadece otelciler değil bütün şehrin edip sahiplenmesi gerekiyor. Şehirdeki kebabçıdan hediyelik eşyacıya, çay ocağına varıncaya kadar biraz kendimizi toparlanmamız ve silkelememiz lazım. Es-

nafın gidip Turizm İl Müdürlüğünü biraz rahatsız etmesi lazım. Yani bundan 10 yıl önce falan şehirdeki bazı esnaflar gelirdi. Otelde ya biz bir şeyler yapmak istiyoruz bizimde işyerimize turist gelsin. Biz nasıl yapalım? gibi sorular sorup fikrimizi alıyorlardı. İnsanlar gidecekleri yerleri artık internetten sosyal medyadan çok iyi takip ediyorlar. Nerede ne yiyilir? Mesela dün benim şehir dışından gelen bir misafirim vardı. Ben Onu yemeğe götürmek istediğim zaman bana şehirdeki bir İskenderciden bahsetti. "Ben bunun her gün videosunu görüyorum. Oraya gitmek istiyorum" dedi. Hâlbuki benim o esnada Onu oraya götürme gibi düşüncem yoktu, aklımda da değildi. Ama bu sosyal medyadan Onu takip ettiği için Onu oraya götürdüm. Demek ki yapılan her şeyi dünyanın her yerinde insanlar takip edebiliyor.

Erzurum'un bunu iyi fizibilite etmesi lazım. Sayın Valimiz, Büyükşehir Belediye Başkanımız bu tür şeyleri çok açık. Kötü anlamda değil yani iyi anlamda diyorum Turizm İl Müdürlüğünün kapısını esnafımızın gidip aşındırması lazım.

Son olarak söylemek istedikleriniz nelerdir?

Son olarak umarım 2020 yılında yaşadığımız Pandemi süreci başta ülkemiz olmak üzere bütün dünyada hızlı bir şekilde bitip sonlanır. Bu sayede sektörde 2008 yılı ile 2018 yılı arasındaki her yıl üstüne koyarak ilerleme gösterdiğimiz yıllara geri dönebiliriz.

19. YÜZYILDA TÜRK İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

Dr. Sıtkı Yılmaz KUŞKAY

19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun yüzyılı sayılabılır. 1699 Karlofça Antlaşmasıyla Avrupa'da ilerlemenin durduğu ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla toprak kayıplarının ve o tarihe kadar bir Türk gölü hüviyetindeki Karadeniz'de egemenliğin azalmaya başladığı bir yüzyıla girilmişti. 18 yy sonuna doğru 1783 yılında Kırım'ı kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, 19 yy başında 1801 yılında Güney Kafkasya'da yer alan Gürcistan'ın Rus himayesine girmesiyle, bir dizi toprak kayıpları yaşadı. Ruslar 1804-1805 yıllarında hanlıkların önemli bir kısmını ele geçirdi. Ruslar 1827 'de Revan ve Nahçıvan Hanlıklarını alarak, Güney Kafkasya'daki bütün hanlıkları ele geçirmiş oldular. İran Kaçar Devleti Ruslarla 10 Şubat 1828 'de Türkmençay Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve anlaşma sonucuna göre Azerbaycan fiilen ikiye bölünmüş olup, bugün bu bölünmüşlük devam etmektedir. Bu anlaşmaya göre Ruslar, İran'da yaşayan Ermenileri işgal ettiği

Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin ikili ilişkilerinde 16 Ağustos 1838'de İstanbul Baltalimanında imzalanan ticaret anlaşması bir dönüm noktası oldu. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında serbest ticaret anlaşması, zaten okuma-yazma oranı yüksek olan Hristiyan azınlıkların ekonomik bakımdan güçlenmesine ve onlarda özgürlük ve bağımsızlık düşüncelerinin uyanmasına yol açmıştır.

topraklara göç ettirme hakkını kazanmış ve bugünkü Ermenistan'ın temeli atılmıştır. 1828 yılında Revan hanlığında 25.000 Ermeni yaşarken, Revan hanlığından Türkler boşaltılıp, yerlerine İran ve Türkiye'den gelen Ermeniler yerleştirilmiş ve 1850 yılına gelindiğinde Tiflis gibi Erivan guberniyası (Valiliği) kurulmuştur. Ruslar ayrıca İran topraklarında serbest ticaret hakkı elde etmiş ve Hazar Denizi'ndeki varlığını güçlendirmiştir.

Rus Prens Paskiyeviç 1828-29 Doğu Anadolu seferiyle bu sefer Kars ve Erzurum'u ele geçirmiş ve her ne kadar işgal ettiği topraklardan geri çekilmesine rağmen, 1829 tarihli Edirne Anlaşması sonucunda Güney Kafkasya'daki varlığını sağlamlaştırmıştır. Paskiyeviç Erzurum'dan dönüşünde 14.000 Ermeni aileyi (90.000 kişi) beraberinde göç ettirerek, Revan Hanlığına, Ahıska ve Ahılkelek bölgelerine yerleştirmiştir. Ruslar Güney Kafkasya'da egemenlik kurduktan

sonra, bütün gücünü Kuzey Kafkasya'ya vermiştir. Böylece Ruslar, Güney Kafkasya'da bir Ermenistan yaratarak, bu kukla devleti bir Truva atı olarak kullanmış ve Ermenilerin Doğu Anadolu'yu ele geçirmelerini hiçbir zaman arzu etmemiştir. Ruslar kendilerine ayırdıkları ; Batı Ermenistan olarak bilinen ve içinde Erzurum, Kars, Trabzon, Elazığ, Muş, Bitlis ve Van'ın yer aldığı bölgeyi ve Boğazları ele geçirme hedeflerini sürdürmüştür. Ruslar kurdukları kukla Ermeni devletini Güney Kafkasya'ya hapsedip kullanmayı yeğledikleri , ayrıca Batı'ya genişleyen Ermenistan'ın ilerdeki İngiliz cazibesine kapılma riskini de hesap ederek bu yolu seçmişlerdi.

Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin ikili ilişkilerinde 16 Ağustos 1838'de İstanbul Baltalimanında imzalanan ticaret anlaşması bir dönüm noktası oldu. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında serbest ticaret anlaşması, zaten okuma-yazma oranı yüksek olan Hristiyan azınlıkların ekonomik bakımdan güçlenmesine ve onlarda özgürlük ve bağımsızlık düşüncelerinin uyanmasına yol açmıştır. Hristiyan azınlıklara mensup tüccarlar bu gelişmeden büyük yarar sağlayarak, Avrupalı firmaların temsilcileri, acenteleri ve ithalatçıları olmuşlardır. Zenginleşen tüccar sınıf ayrılıkçı milliyetçi akımları desteklemeye başlamıştır. İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne sürekli işaret etmesi, Müslüman ve Hristiyanlar arasında hukuki ve politik eşitliği amaçlayan serbest ticaret politikasıyla bir zıtlık teşkil etmiştir.

Serbest Ticaret anlaşmasıyla Avrupa kaynaklı mallar Osmanlı piyasalarını istila etmeye

başlamış ve Osmanlı Devleti'ndeki Avrupalıların hukuki ve ticari hakları ve aynı zamanda Hristiyan azınlıkların haklarını Osmanlı Devleti merkezi ve yerel makamları karşısında savunmak amacıyla ülkenin önemli şehirlerinde konsolosluklar kurulmuştur. İngilizlerin 19 yy. sonunda Osmanlı topraklarında Basra'ya kadar 60 konsolosluk kurduğu görülmektedir. 1877 yılından sonra, İstanbul ve Erzurum gibi önemli stratejik yerlere ise askeri ataşelikler kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemlerde, İngiliz ve diğer yabancı konsoloslar, devletin içişlerine dahi karışma cesareti göstermişlerdir.

Özellikle Sultan II. Abdülhamit; dış güçlerin Osmanlı Devleti'nin iç ve dış işlerine müdahale etmeleri, kamu borçlarının olağanüstü artışı yüzünden yaşanan finansman darboğazları ve verilen kapitülasyonların Osmanlı üretim faaliyetlerini engellemesi yüzünden meydana gelen devasa sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır.

Rusya ve İngiltere arasında yaşanan rekabet Sultan II. Abdülhamit'in politik manevra gücünü sınırlamıştır. İngiltere'nin bütün amacı, Hint Ticaret Yolu'nun tehlikeye düşmesini ve Rusların Boğazlar ve Anadolu'nun kontrolünü eline geçirmesini önlemeye yönelikti. Londra bu yüzden, toprak bütünlüğü olan zayıf ve etkisiz bir Osmanlı Devletini Rus Egemenliğine tercih etti. İngiltere bu yüzden Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü ve çözümmesini geciktirme politikasını yürüttü. Osmanlı Devleti'nin çözülmesi demek, Boğazlar, Ön Asya ve Doğu Akdeniz'in Rusya'nın eline geçmesi demektir.

ve bu gelişme Süveyş kanalı üzerinden sömürgesi konumundaki Hindistan'a ulaşmasını tehdit edecekti.

1838 Konvansiyonunun sonuçlarından biri ise, Osmanlı sanayisinin zayıflayarak, Osmanlı devletinin İngiltere'nin bir ekonomik kolonisi haline gelmesidir. 1853-56 Kırım Savaşı sırasında İngiliz-Osmanlı ilişkilerde zirveye ulaştı. Kırım Savaşı'nda 1855 yılında Kars cephesinde, Osmanlı ve İngiliz orduları birlikte ünlü "Kars Savunmasını" yapmıştır. Savaş sonrası, Rusya'nın Karadeniz donanması tahrip edilmiş, Karadeniz silahsızlandırılmış ve sonuç olarak İngilizler Karadeniz üzerinden Tuna nehri yoluyla Avrupa'ya ulaşmak imkânını elde etmişti.

Kırım Savaşı'nda Rusya'nın yenilgisi sonrası Osmanlı Devleti, İngiltere'ye Sırbistan, Moldavya ve Eflak'ta yeni kapitülasyonlar vermiştir. İngilizler özellikle madencilik sahasında önemli imtiyazlar elde etmişler ve hatta Osmanlı Devleti'nin üretim kotalarını dahi tayin etmişlerdi.

1856 Kırım Savaşı'ndan sonra, Osmanlı Devletinin Londra ve Paris'ten arazi gelirlerini teminat gösterip aşırı derecede borçlanmaya gitmesi ve bu yüzden arazi vergilerinde artışa gidilmesi, Ortodoks Slav köylülerin Bosna - Hersek'te isyan etmelerine yol açtı. İsyanı bastıran Osmanlı Devleti, birçok Ortodoks'un Sırbistan ve Dağlık Karadağ'a göç etmelerine yol açtı. Kilisenin de tahrikiyle Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devletine savaş açtı. Ortodoks Slav azınlığın savaş ilanı, zaten kendisi de Ortodoks Slav olan Ruslarca büyük bir sempati ile karşılandı. Balkan-

lardaki isyanlar giderek yayılmaya başladı. Osmanlı Devleti yurt dışından aldığı kredilerin faiz ödemesini durdurdu. Bu ise İngiltere'de hoşnutsuzlukla karşılandı. İngiltere'de Balkanlardaki Hristiyan azınlığın özellikle Bulgarların özgürlüğe kavuşması yönünde bir eğilim doğdu. Önceki İngiliz Başbakanı William Gladstone ile sonraki Başbakan Benjamin Disraeli arasında Osmanlı Devleti'nin geleceği konusunda farklı görüşleri vardı. İngiliz Kamuyuuna göre Osmanlı Devleti'ni Ruslara karşı korumak ve İngilizlerin Osmanlıların toprak bütünlüğünü sağlamak politikasını gözden geçirmenin zamani gelmişti. Balkanlardaki Osmanlı varlığı artık İngiltere'nin iç politikası olmuştu.

Bu karışık ortamda, Osmanlı Sultanı Abdülaziz 29 Mayıs 1876'da tahttan indirildi ve yerine kardeşi V. Murat getirildi. Kısa bir süre sonra rahatsızlığı dolayısıyla tahttan indirilerek 31 Ağustos 1876'da kardeşi Sultan II. Abdülhamit tahta çıkarıldı. İşte bu kriz ortamında Ruslar Temmuz 1876'da Osmanlı Devletine savaş açtı.

İngiliz Dışişleri bakanı Lord Salisbury'nin Ruslarla çok iyi ilişkileri vardı. Ruslara şiddetle karşı olan İngiltere İstanbul Büyükelçisi Henry Elliot ise Osmanlı Hükümetine İstanbul Konferansının sonucu gelen teklifleri reddetmesini istedi. Rus Büyükelçisi İgnatiyev, Elliot'a "Türk'ten daha fazla Türk" diyordu. Salisbury Rusya tarafı, Elliot ise Türk taraftarı idi. Sonuçta İstanbul konferansı dağıldı ve Elliot Londra'ya döndü ve yerine Henry Layard Büyükelçi oldu. Bu sefer Londra'da 31 Mart 1877'de yeni bir protokol imzalandı. Osmanlı Devleti ege-

menliğini riske sokacağı endişesiyle bu protokolü kabul etmedi. Osmanlı Devleti muhtemel bir Rus saldırısını karşılayabilecek güçte olduğuna inandı.

İnsani Amaçlı Emperyalizm

İngilizlerin 1870'li yıllardan 1914 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne destek ve yardım politi-

Rusya ve İngiltere arasında yaşanan rekabet Sultan II. Abdülhamit'in politik manevra gücünü sınırlamıştır. İngiltere'nin bütün amacı, Hint Ticaret Yolu'nun tehlikeye düşmesini ve Rusların Boğazlar ve Anadolu'nun kontrolünü eline geçirmesini önlemeye yöneliktir. Londra bu yüzden, toprak bütünlüğü olan Osmanlı Devletini Rus Egemenliğine tercih etti.

kasının Kırım Savaşı'nda olduğu gibi bizzat cephede birlikte olmak yerine, daha çok askeri yardım, Osmanlı ordusunun organizasyonuna yardım, ve insani yardımlara yöneldiği anlaşılmaktadır. Bu yardımları insani amaçlı olarak Osmanlı Devleti'nin Ruslara karşı, yaşa-

tilmasını sağlamak olduğu, bazı yazarlara göre ise "insani kılıflı emperyalizm" olduğu öne sürülmektedir. Doğu Cephesinde Hristiyan azınlıkların en önemlisi, Rus Çarı I. Petro'dan beri Rusya etkisinde olan Ermenilerin ve bölgenin Rusya tarafından istilasına engel olmak için insani yardımlar yoluyla özellikle Ermeniler de sempati yaratılması stratejisi benimsendi.

1870'li yıllarda İngiltere'de uluslararası insani yardım amacına yönelik ve İngiliz aristokratlarının öncülük ettiği birçok yardım organizasyonu ve fonlar kuruldu. Bu fonların en önemlisi ve güçlüsü 3. Sutherland Dükü olarak bilinen ve Viktorya döneminin en zenginlerinden George Sutherland Leveson-Gover'in (1828-1891) kurduğu fon idi. Sutherland; Aralık 1876'da tanınmış aristokrat, asilzade ve yardımseverleri bir toplantıya çağırarak düşüncelerini açıkladı. Yaralı ve hasta Türk askerlerine yardım için Stafford Meclis Komitesini kurduklarını açıkladı. Komite dükler, lordlar, sörler, subay ve tanınmış kişilerden oluşuyordu. Bu komite 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında hem Balkan Cephesi'nde ve hem de Doğu Cephesinde hastaneler, dispanserler ve sahra hastaneleri kurdu. Bu komite dışında Kızılhaç, Türk Şefkat Fonu, the Charity Sisters adında birçok yardım kuruluşu Balkan cephesinde yaralı ve muhacirlere yardım etti. Stafford Komitesi'ne ait hastanelerde, 1877 Ağustos ve 1878 Eylül ayları arasında 38.449 hasta ve 32.775 yaralı olmak üzere toplam 71.274 kişi tedavi edildi. Erzurum'da Stafford Hastanesi 12 Kasım 1877-17 Nisan 1878 tarihleri arasında

ve Lord Blantyre'nin İngiliz Hastanesi ise 13 Temmuz 1877-17 Ağustos 1878 tarihleri arasında cepheden gelen hasta ve yaralı askerleri tedavi etti.

24 Nisan 1877'de Rusya Osmanlı Devletine karşı savaş ilan etti. Osmanlı Devleti İngiltere'nin Rusya'ya karşı gerektiği zaman Osmanlı Devletine para ve silah yardımı yapacağını umuyordu. İngilizler 1876-78 dönemin de Osmanlı Devletine insani ve askeri teknik yardım yaptılar. Kırım Savaşı'nın aksine 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşında Tuna ve Doğu cephesinde askeri danışmanlık, gözlemcilik yaptılar. Bir skandala adı karıştığı için İngiliz ordusundan atılan Valentin Baker Paşa Osmanlı üniforması ile komuta ettiği 3000 kişilik Osmanlı Ordusu Bulgaristan-Taşkese'nin Rus General Yosip Gurlo komutasındaki 25.000 kişilik Rus ordusunu geri püskürttü. Taşkese'nin başarısı İngiliz savaş tarihinde çok ünlüdür. Doğu cephesinde ise İngiliz subaylar yalnız danışmanlık ve gözlem faaliyetinde bulundular. Zivin Savaşını General Sör Arnold Burrowes Kemball, Yzb. C. B. Norman, Yzb. Dougall ve Ütğm. Charles Williams Osmanlı topraklarında izlediler. Rus Kazak piyadeleri Kemball ve Norman'ın Türklerin yanında savaşmalarını düşünerek, onları yakalamak istediler. Kemball ve Norman Tahir Çayı'nı geçerek Deli Baba'ya sığındılar. Kazaklar Delibaba'ya da ulaşip tutuklamak istediler ancak bir Türk'ün haber vermesiyle buradan kaçarak esir olmaktan kurtuldular. General Kemball daha sonra İran ve Türkiye arasında yıllardır bir çıbanbaşı olarak devam eden Kotur sınırının tespitinde görev aldı.

Ruslar hem Doğu ve hem batı cephesinde Osmanlı ordusunu yenilgiye uğrattı. Ruslar Balkan ülkelerini istila etti ve hatta İstanbul'a yakın Yeşilköy'e kadar geldi. Ruslar İstanbul'a 7 km. mesafedeydiler. Bu gelişme üzerine 3 Mart 1878'de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ve ateşkesi imzalandı. Antlaşmanın şartları çok ağırdı. Osmanlı Devleti Balkanları kaybettikten başka, Doğu Anadolu'da Batum, Kars, Ardahan,

İngilizlerin 1870'li yıllardan 1914 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne destek ve yardım politikasının Kırım Savaşı'nda olduğu gibi bizzat cephede birlikte olmak yerine, daha çok askeri yardım, Osmanlı ordusunun organizasyonuna yardım, ve insani yardımlara yöneldiği anlaşılmaktadır.

Artvin, Doğu Beyazıt ve Eleşkirt Ruslara bırakılıyordu. Ruslar ayrıca Ermenistan ve Girit'te reform yaptırma haklarını elde ediyordu. Prusya Devleti Başbakanı Bismarck öncülüğünde, Ayastefanos Antlaşmasının şartları hafifletilmek üzere, 3 Haziran-3 Temmuz 1878 tarihlerinde Berlin'de bir konferans düzenlendi. Konferans'tan önce İngilizler'in Berlin kongresinde Osmanlı Devletini des-

teklemesi için Doğu Akdeniz'de stratejik öneme sahip Kıbrıs adasının egemenliği 4 Haziran 1878'de geçici olarak İngiltere'ye bırakıldı. Berlin'de Ayastefanos Antlaşmasının şartları hafifletilse de, Rusların toprak kazançlarının önemli kısmı onaylandı ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığı bir müddet devam etti. Kıbrıs Sözleşmesi ile İngiltere Osmanlı topraklarında özellikle Ermenilere yönelik reform yaptırma haklarını elde etti. Bu dönemde, İngilizlerin en önemli amacının Ermenileri Rus etkisinden kurtarmak ve Ermenileri Rusya ve İran topraklarından Anadolu'ya kaydırmaktı. İngiltere ve bilhassa İstanbul (Konstantiniyye) büyükelçisi Henry Layard, Küçük Asya'da İngiltere'ye bağlı bir Ermenistan sömürgesi yerine Osmanlı Devleti'nin Hindistan'a benzer bir İngiliz sömürgesi olmasını Lord Salisbury'e tavsiye etmişti. İngilizler insani yardım yoluyla stratejik ve politik amaçlar güdüyorlardı. Sutherland Dükü'nün Osmanlı Devletinde bazı ekonomik amaç peşinde olduğu görülmektedir. Zonguldak Kömür Havzası'ndan bazı imtiyazlar peşinde olması ve Fırat Demiryolu Hattı projesini ortaya atmasının İngilizlerin emperyalist çıkarları ile ilgili olduğu unutulmamalıdır. 1870'li yıllarda İngiliz aristokratlarının yardım fonları kurmaları Emperyalist İnsaniyetçilik olarak adlandırılmaktadır.

İngilizlerin Anadolu'da Askeri Konsolosluk Projesi

1879 yılından itibaren Osmanlı Devletine atanan İngiliz Askeri Konsolosları (Askeri Ataşeler) özellikle Doğu ve Güney Anadolu'da Hristiyan azınlıkların haklarının daha iyi koruyama-

maları ve Ruslara karşı bölgede gerekli askeri amaçlı topografik inceleme ve araştırmalar yapmaları için gönderilmişlerdi. İlk askeri konsolos olarak daha önce 1880 yılına kadar Filistin ve Sina'da uzun yıllar Filistin Araştırma Fonu hesabına araştırma ve incelemeler yapan Charles Wilson Anadolu'nun ortasındaki Sivas'a atandı. Wilson Sivas'ta Başkonsolos ünvanıyla askeri konsolosluk yaptı. Erzurum'a 1877-78 Osmanlı-Rus harbinden sonra Ekim 1878'de Konsolos Vekili olarak atanan Yzb. Henry Trotter ve Trabzon'a atanan Alfred Biliotti önemli kişilerdi. Henry Trotter daha sonra Mayıs 1879'da Erzurum Konsolosu oldu ve askeri Konsolosluğa 13 Temmuz 1879'da Bulgaristan Sınır Tespit Komisyonu üyesi William Everett atandı. İngiltere 1882'de askeri konsolosluk projesinden tümüyle vazgeçti. Ruslar 1880 yılında M.Maksimov'u Diyarbakır merkezli Kürdistan konsolosluğuna atayınca, İngilizler telaşa kapıldı. Bunun üzerine,1884 yılında William Everett; Erzurum, Diyarbakır, Harput, Muş ve Van illerini kapsayan bölgeye Kürdistan Konsolosu olarak tayin edildi ve 1888 yılına kadar bu göreve devam etti.

SONUÇ

Rusya'nın tahrik ve desteğiyle Ermenilerde ayrılıkçı akımlar güçlendi ve Osmanlı Devletinden bağımsız bir devlet kurma hayali ile isyan çıkarma hareketleri artık bölgede görev yapan İngiliz konsoloslarının da dikkatini çekti. Erzurum Konsolosu Everett, Erzurum'daki Ermenilerin evlerinin silah deposu haline geldiğini ve isyan için hazırlıklar yapıldığını Londra'ya bildiriyordu. Mart 1883'te

Trabzon'da ki İngiltere Konsolosu Alfred Billiotti; Rusların Erzurum ve Trabzon'u tekrar işgal etmek istediğine dair rivayetleri rapor etti. Trabzon Rusya Konsolosluğu şansölyesi Çarkovski'nin 3 yıl boyunca Trabzon ve Erzurum arasındaki bölgede incelemeler yaptığını rapor etti. Çarkovski'den sonra, Rus Konsolosluğundan bir subayın tercüman ile Trabzon bölgesinde yoğun seyahatler yaptığını bildirdi. Benzer şekilde İngiltere Erzurum Konsolosu William Everett, Rusların sinsi ve insafsız bir şekilde Ermeni Platosuna egemen olmak istediğini bildirdi. İngiltere Trabzon konsolosu Alfred Billiotti Rusların Kafkasya'da 75000 kişilik askeri gücü olduğunu rapor etti.1894-1895 Ermeni isyanlarından sonra, İngiltere Anadolu da bulunan Konsolosluklarını güçlendirerek, askeri ataşeler görevlendirdi. Balkan ve I. Dünya Savaşlarına kadar, İngiliz ve Rusların birbirlerini kontrol siyaseti güttükleri görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

Alexander Innes Shand, "The Life of General Sir Edward Bruce Hamley",2 Cilt,William Blackwood and Sons,Edinburgh and London 1895.

Hakan Yavuz, European Diplomacy and the Exclusion of the Ottoman "Other",Hakan Yavuz ve Peter Sluglett'in editörlüğünü yaptığı Utah Series in the Middle East Studies serisinde yayınlanan War and Diplomacy:The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin" başlıklı kitap,University of Utah Press,2011.

John Fisher, Outskirts of Empire:Studies in British Power Projection,Routledge, 2019.

İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı,Kronik Kitap,İstanbul 2018.

W.N.Medlicott,The Congress of Berlin and After : A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement 1878-1880,Frank Cass &Co Ltd, 1963.

Quintin Barry,"War in the East:A Military History of the Russo-Turkish War 1877-78",Helion Company,2012.

Report and Record of the Operations of the Stafford House Committee for the Relief of Sick and Wounded Turkish Soldiers ,Russo-Turkish War 1877-78, Spottiswoode &Co.,London 1879.

Sabri Ateş, "Ottoman-Iranian Borderlands:Making a Boundary,1843-1914",-Cambridge University Press,London 2015.

Sarah Roddy, Julie-Marie Strange, Bertrand Taithe,"Charity Market and Humanitarianism in Britain ,1870-1912," Bloomsbury Academic ,London 2019.

C.M.Watson, "The Life of Major General Sir Charles William Wilson",John Murray,London 1909.

EK HARİTALAR :

Harita 1:1876'da Osmanlı İmparatorluğu

Harita 2:1878 Berlin Konferansından sonra Balkanlar

Harita 3:1878 Berlin Konferansından sonra Kuzey Doğu Anadolu

BENZİNCİ KÖR HAFIZ

isimsizler içinde bir isimsiz

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Cihânın târihi, vatanı uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sâhip olmağa hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir, ya kimsenin!..." mısraları tamda namı değer Benzinci Kör Hafız'a yazılmış bir mısra, O'na söylenmiş bir söz gibidir.

Vatan için, millet için fedakarlık herkese de nasip olmaz. Çünkü fedakârlık, feragati gerektirir. Ayrıca da fedakârlık bir tercih meselesidir. Yani, sahip olduğu, her türlü olanak ve imkânlardan, hatta yaşamında, feragat edip, bunun yerine ömrünü başka bir işin yapılmasının, bir ölçüde daha iyi olabileceğini serdedip vadedini orda sarf etmektir.

Onlar, birer isimsiz kahramandır. İstiklalimize, bağımsızlığımıza ve bugün sahip olduğumuz tüm değerlere, bu meçhul kahramanlar sayesinde sahip olduk.

Bu isimsiz fedakarlardan biridir Benzinci Kör Hafız. O'nun hikayesi anlatılmaya değer yaşanmış bir hikayedir. O, zamanın tıp öğrencisidir. Başka bir deyişle tıbbiyelidir. Gelin yaşanmış bu hikayeyi okuyalım, çocuklarımıza da okutalım.

Asıl adı; Mustafa Ayrıköz olan Benzinci Kör Hafız gerçek bir İzmirliydi. Kemeraltı Çarşısı'nda seyyar satıcı idi. Muhtar çakmaklarından ibaret bir medeniyet döneminin adamıydı. 60 Yıl boyunca çakmaklara benzin satarak geçindi.

Ama onun bir tıp öğrencisi iken vatan savunmasında gözlerini kaybedip okulunu bitiremediğini bilenimiz pek yoktur. Asıl adı Mustafa Ayrıköz 1902 yılında İzmir'de doğmuştu. Tıbbiye de öğrenciydi, mezun olup yaşamını hekim olarak sürdüreceğini hayal ederken vatan savunması için Antep'e asker olarak gönderilmişti. İşgal altındaki Antep'te Fransızlar'a karşı savaşırken sağ gözünü kaybetmiş, ardından Musul ili-

ne gönderilmiş. O cephede de İngilizler'e karşı savaşırken, bu kez sol gözünü kaybetmiştir. İki gözünü de kutsal bildiği vatan topraklarını savunurken kaybeden İzmirli Tıbbiye öğrencisi Mustafa Ayrıköz, memleketi İzmir'e döner ve okuluna devam edemez.

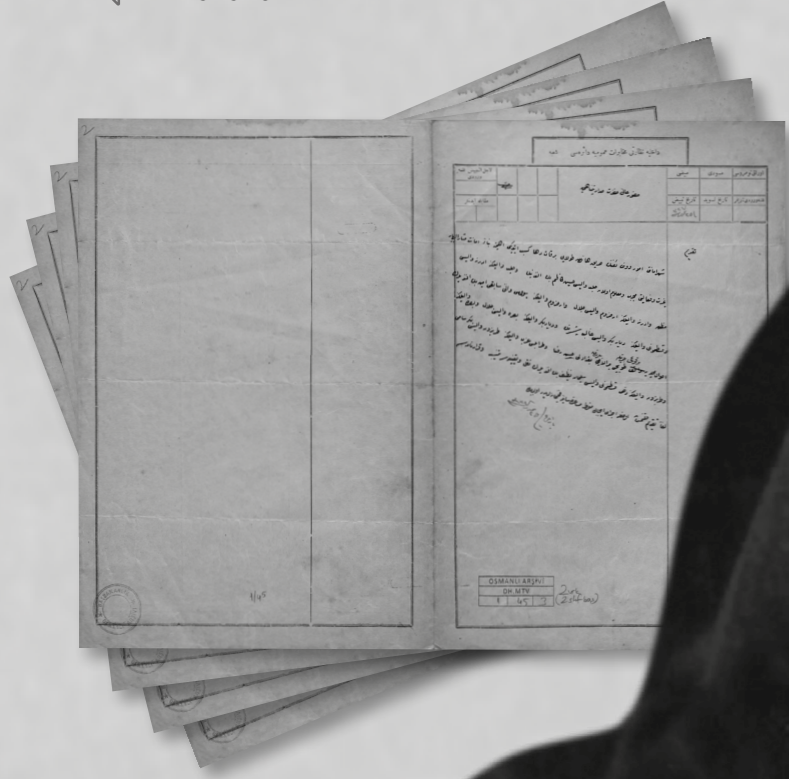
Sonrasında İzmir Kemeraltı'nda 60 yıl sürecek seyyar satıcılık düşer zamanın tıbbiye öğrencisi Benzinci Kör Hafız'ın nasibine. Sabah akşam, alçak hasır iskemlesinde boynuna asılı tablasıyla İzmirli'nin kalbinde taht kurar.

Elinde tarak destesini şakırtarak... Sesi kırık ve acındırıcı bir halde. 'Ayna var, tarak var! Dikiş iğneleri, çengelli iğneler, bellere lastik elbiselere askılar, çakmaklara benzin... Ayna var, tarak var...'

İnsanlar acır bu kahramanın haline. Sadaka veren bile olur. O ise para verenlere çok kızar, parayı buruşturup atar.Ekmeğini çıkarmak için, "bu vatan için gözlerimi verdim" diye böbürlenmeden, yoksulluk içinde 60 yıl kavga vererek 1997 senesinde bu dünyadan göçüp gider, Benzinci Kör Hafız. Selam Olsun O'na!

Milli Şair MEHMED EMİN YURDAKUL'un Erzurum Valiliği (1911-1912)

Dr. Nurullah NEHİR

Birçoğumuz onu okul yıllarında öğrendiğimiz "Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur." mısraları ile mârûf "Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken" adlı şiiri ile hatırlar... Milli Edebiyat akımının öncüsü, Türk Ocakları'nın kurucu Genel Başkanı Milli Şairimiz Mehmed Emin Yurdakul'dan bahsediyoruz elbette. Mehmed Emin Bey'in kaleminden çıkan her mısrada ya vatan ya da millet sevgisini görürüz. Hafızamıza şiir ve nesirleriyle kazınan Mehmed Emin Bey'in edebi kişiliğinin yanı sıra pek az bilinen bir başka yönü daha vardır. Şöyle ki, Mehmed Emin Bey, 1892 yılında yayınladığı "Fazilet ve Asalet" eseriyle bir anda dikkatleri üzerine çekmiştir. Söz konusu eserdeki başarısının bir yansıması olarak Sadrazam Ahmed Cevat Paşa'nın tavsiyesiyle Rüşumat Nezareti'nde memuriyete başlayan Mehmed Emin Bey, devlet memuriyetinde valilik makamına kadar yükselmiştir. Rüşumat Nezareti evrak müdürlüğü görevinin ardından ilk taşra görevi olarak Erzurum Rüşumat Nazırlığı (1907) görevine atanan Mehmed Emin Bey, ardından sırasıyla Trabzon Rüşumat Başmüdürlüğü (1908-1909), Bahriye Nezareti Müsteşarlığı (1909), Hicaz Valiliği (1909-1910) ve Sivas Valiliği (1910-1911) görevlerini yürütmüştür.

Mehmed Emin Bey, 8 Mayıs 1910 tarihinde atandığı Sivas valiliği görevini 15 Ocak 1911 tarihine kadar sürdürmüştür. Erzurum valiliği görevine atandığı 8 Ağustos 1911 tarihine kadar herhangi bir görev üstlenmeyen Mehmed Emin Bey,

Erzurum valiliği görevini kendisi gibi bir başka ittihatçı olan Mehmed Celâl Bey'den devralmıştır. 1909 yılının Ağustos ayından beri Erzurum'da vali olarak görev yapan Mehmed Celal Bey, Erzurum'un soğuk ikliminin kendisi üzerindeki olumsuz tesirini mazeret göstererek birkaç defa tayin istemiş ve son olarak Edirne valiliğine atanmıştır. Mehmed Celal Bey'in ardından Erzurum valiliği görevini Ağustos 1912 tarihine kadar sürdüren Mehmed Emin Bey, Erzurum'un gelişimi için çeşitli projeler üretmiştir. Esasen İkinci Meşrutiyet döneminin en yumuşak ve problemsiz dönemi olarak bilinen 1909-1912 yıllarında Erzurum'un genel durumu da genel olarak sorunsuzdu. Bu ortamda şehirdeki gelişim ve değişimi ön plana alan ilk dönem ittihatçı valiler şehrin ulaşım sorununa dikkat çekmişlerdir. Mehmed Emin Bey, genel anlamda Rize-Erzurum yolunun fikir babası olarak bilinse de, onun projeleri bu kadarla sınırlı değildir. Mehmed Emin Bey, Rize-Erzurum yolunun yanı sıra Erzurum-Bayezit yolunun açılması, Erzurum-Trabzon Tren yolunun inşası, Erzurum-Ankara tren yolunun yapılması gibi diğer yol projelerinin de öncüsü olmuştur. Erzurum'un Karadeniz ve İran ile bağlanmasına önem veren Mehmed Emin Bey, Erzurum'u güçlü bir ticaret şehri yapmak istemiştir. Erzurum için ürettiği projelerin hayata geçtiğini görmek Mehmed Emin Bey'e nasip olmamıştır. Zira Erzurum valiliği görevini 1 yıl sürdüren Mehmed Emin Bey, görevini Ahmed Reşid Paşa'ya devrederek valilik görevinden emekli olmuş ve İstanbul'a dönmüştür. 1913 yılında Musul, ardından Şarkıkarahisar (1923), Şebinkarahisar (1927), ve Urfa (1932) vilayetlerinden mebus seçilen Mehmed Emin Bey 14 Ocak 1944 tarihinde vefat etmiştir.

Osmanlı arşiv belgelerinde Anadolu'nun kilit şehri olarak adlandırılan Erzurum, Osmanlı Devleti için önemli bir garnizon ve ticaret şehri olmuştur. Osmanlı Devleti açısından bu denli önemli bir şehrin yöneticilerinin, devrin en parlak şahsiyetleri arasından seçilmesi elbetteki tesadüf değildir. Türk Edebiyatı'nın usta kalemi, Milli Şair Mehmed Emin Yurdakul Bey'in Erzurum valiliği görevini bir müddet ifa etmesi Erzurum tarihi için önemli ve unutulmayacak bir olaydır.

Dikkat ! Ekteki arşiv vesikası Mehmed Emin Yurdakul Bey'in Erzurum valiliği görevine atanmasına ait kararnamedir.

1877'DEN 2020'YE AZİZİYE TABYALARI VE 9 KASIM

Abdurrahman ZEYNAL

Sultan II. Abdülhamit genç yaşta tahta çıkmış olması, meclisin çabuk toplanması, Kanun-i Esasinin üzerinde çok ciddi çalışma yapılmadan kabul edilmesi ve Osmanlı Devletinin yeni yönetim şekline kavuşması ile sonuçlanmıştı.

Ancak meclis çalışmaya başladığı günlerde, her etnik gurup başka telden dem vurmaya başlamış, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Arnavutlar, Araplar ve devlet içindeki güçlü guruplar yaklaşmakta olan savaşa devleti aliyeyi sokmaya çaba göstermekteydiler.

SAVAŞ BAŞLIYOR

Aradan bir yıl geçmeden ufukta Osmanlı-Rus Savaşı belirmiş, genç padişah daha ne olduğunu anlamadan kendini savaşın içinde bulmuştu.

Eskiler bu savaşa 93 Harbi demekteydiler. Kafkaslar ve Balkanlar'da kanlı mı kanlı bir savaş başlamış, durum her geçen gün Osmanlı'nın aleyhine gelişirken ağıtlarda göklere yükselmışti....!

Savaş bir milletin topyekûn maddi ve manevi imkânlarını ortaya koyup, düşmana galip gelmesi çabasıydı. Bu çabada Ruslar sürekli kendilerini yenilerken Osmanlı kendini yenileyememiş, cepheye asker, silah ve teçhizat yetiştirememiş, cepheleri yeteri kadar takviye edememişti....!

24 Nisan 1877'de Rus birlikleri sınırı aşmış, savaşın başlaması ile birlikte Doğubayazıt, Ardahan ve Kars elimizden çıkmıştı. Haylaz, Zivin ve Gedikler muharebelerinde sayı ve silah gücü bakımından iki kattan daha fazla

olan Rusları yenen Ahmet Muhtar Paşa'ya "Gazilik" rütbesi verildi. Kısa bir süre sonra da Kars kurtarıldı. Yahniler Muharebesi'ni de kaybeden Ruslar, aldıkları yeni takviyelerle Alacadağ Muharebesi'ni kazanarak Erzurum önündeki son engel olan Deveboynu önlerine gelmeyi başarmışlardı. Deveboynu'nda Rus ordusuyla savaşarak binlerce şehit veren ordumuz, 4 Kasım 1877 de Aziziye Tabyalarına büyük güçlüklerle çekilebilmişti.

Kış gelmiş, kar yağmış, sıcaklık eksi 20 derecelere düşmüştü. Asker; aç, susuz, perişan bir halde Mecidiye, Aziziye, Hamidiye tabyalarına yerleşmiş, yorgun, bakımsız, uykusuz ve perişandı.

Kars yaylalarından evini, köyünü, kasabasını bırakan muhacirler, kafileler halinde Erzurum'a gelmiş, beri taraftan iç

Anadolu'ya doğru müthiş zor kış şartlarında insanlar çoluk, çocuk, genç, yaşlı ihtiyar Sivas'a doğru kar altında yürümeye başlamıştı. Görünen manzara pek fenaydı. Ancak Dadaşların, Paşa Hanımların Erzurum'u terk etmeye niyetleri yoktu. Şehri son nefeslerine kadar savunacaklardı. Ölmek var, dönmek yoktu. Düşmanla savaşmadan şehri teslim etmek yoktu!

RUSLAR ERZURUMU TESLİM EDİN DİYE HABER YOLLUYOR

Ruslar elçi yollayarak Gazi Ahmet Muhtar Paşa'dan şehrin savaşılmadan teslimini istediler. Paşa Erzurum halkı adına gelen heyetteki Emek Bayraktar, Mutan Ağa, Gül Ahmet, Arap Ali'yi dinledi.

Emek Bayraktar: *"Paşam Paşam duyduk ki kendini bilmez bir kaç kişi şehri terk edip Bayburt istikametine gidelim demişler... Onlar kendini bilmez bir kaç kişi... Biz şehri savunmaya kararlıyız."*

"On yılda göz nuru, el emeği, alın teriyle yaptığımız tabyalar yere serilmediği sürece, her Erzurumunun bedeni tabya olup yere düşmediği sürece biz şehri savunacağız. Erzurum Tarihinde Türk'tü, Bugün Türk'tür, Yarın da Türk kalacaktır." dedi.

Paşa bunun üzerine; Rus elçisine şehri savunacaklarını ve teslim etmeyeceğini söyleyerek onu geri gönderdi.

Kar diz boyuna ulaşmış, soğuklar bastırmış, ancak Erzurum halkı düşmana karşı birer İman abidesi olmuştu. Şehir hazırlıktı. Zaten geride çocuklar, genç kızlar, gelinler, dedeler ve nineleler ile muhacirler vardı. Ancak hepsi de birer kahraman asker gibi imanlıydılar. Savaşacaklardı.

Yatsı ezanları okunmuş, namazlar kılınmış, kandiller söndürülmüş, ertesi sabah kopacak fırtınaya hazırlık olsun diye şehir uykuya geçmişti.

RUSLAR ERMENİLER YARDIMIYLA GECE BASKINI YAPİYORLAR

Hani derler ya **"su uyur, düşman uyumaz"**. İşte bu deyim gerçekleşmiş, şehirde bulunan Ermenilerden bir kısmı yöre elbiselerini yanına alarak Sivili köyünde karargâh kurmuş olan Rus komutana gitmiş, **"Biz; sizi gece tabyalara sokarız"** demişlerdi. Dediklerini yapan bu hainler giydirdikleri yöre elbiseleriyle geceleyin patika yollardan geçerek sessizce Aziziye Tabyalarındaki Türk nöbetçileri gafil avlanmış, Rusların Ermeni kılavuzlara taşıtarak getirdikleri merdivenleri hendek duvarlarına dayayıp 2 ve 3 Numaralı Aziziye Tabyalarına çıkmasından sonra durumdan şüphelenerek parola sormuşlar; fakat çok iyi Türkçe konuşan Ermeni kılavuzların; **"Yabancı yok, biz Osmanlı askerleriyiz Çobandede'den geliyoruz"** gibi sözlerine kanmışlar ve biraz sonra da onlar tarafından süngülenerek şehit edilmişlerdi. Önlerini boş bulan

Rus piyadeleri, bundan sonra derhal ileri atılarak tabya içindeki koğuşlarda her şeyden habersiz olarak uyuyan Tokat ve Maden Taburlarının erlerinin çoğunu süngüleyerek şehit etmişler ve bir kısmını subaylarıyla birlikte esir almışlardı.

Bu arada şehre haberciler gönderilmişti. Sabah ezanları okunmak üzere olayı duyan Ayazpaşa Cami müezzini Abdullah Efendi olmuştu.

Abdullah Efendi davudi sesiyle ezanı okumuş, Rusların tabyalara girdiğini halka haber vererek, **"Ey ümmeti Muhammed! Aziziye Tabyası'na düşman girmiş. Eli silah tutan, dinini, milletini, namusunu seven tabyalara koşsun...!"** Diye bağırmaya başladı.

ERZURUM HALKI TABYALARA KOŞUYOR

Bu ses şehirde dalga dalga yayılmış, yataklarından kalkan şehir halkı bıçakla, satırla, kazmayla, kürekle, değnekle yalın ayak, başı açık Allah Allah diyerek Top dağına Askerin imdadına koşmuştu.

Mehmet Arif Beyin tasviriyle; iki tarafın askerleri birbirine girmiş, sivil ahali de onların arasına karışmıştı. Cephe için-

de savaşan kadınlar olduğu gibi **"o gün Erzurum'dan bir hayli hanım savaşan askerlere çamaşır sepetleriyle ekmek, peynir, zeytin, bazıları testilerle su getiriyor ve teşvik edici birçok da söz söylüyorlardı."**

Erzurum Valisi Kurt İsmail Paşa çektiği telgrafta Dadaşların kahramanlığını anlatırken şu ifadeleri kullanmıştı. **"Erzurum ahalisinin sabi sıbyan, kadın erkek hepsi birden istihkamlara koşarak savaş ve kavga esnasında askerlerimize su vermiş, düşmana karşılık vermek gibi hizmetlerde bulunarak, gayret ve dayanıklılıklarını gösterdikleri teşekkülle birlikte arz ederim"**

Savaş meydanında at üzerinde elinde kırbaçla oradan oraya giden Rus kumandanına yerdan aldığı keskin bir taşı iman kuvvetiyle fırlatıp komutanı kafadan yaralayıp yere düşüren Topal Gülizar, Nene Hatun, Kartol Piro, Haydar kızı Hürmüz, Name Kadın, Fatmalar, Emine'ler ve daha niceleri bu destanın kahraman kadınlarıydılar.

NENEHATUN SAVAŞ MEYDANINDA

Şehrin bir başka evinde yanan bir duvar içindeki bir şömine, 17-18 yaşlarında Çeperli köyünden şehre muhacir olarak gelmiş bir gelin, kundakta bir bebek. Dışarıda Urusun tabyalar girdiğini bağırarak insan sesleri. Duvara aslı bir satır. Birden genç gelin kundaktaki çocuğunu alıp ateşin yakınana koyup bak evladım baban şehit oldu, amcan yaralandı, düşman Aziziye tabyalarına girmiş, artık benim burada durmam mümkün değildir. Unutma "Türk çocuğu babasız büyür ama vatansız büyüzmez". Seni Allah'a emanet ediyorum der ve satırı aldığı gibi sokağa

fırlar. Koşar koşar Aziziye'ye vardığında Güneş bütün ovayı aydınlatmış, kadınlı erkekli dadaşlar Allah Allah sesleri ile ovayı inletmektedir.

Şehrin bir başka köşesinde ise **"Daha ne uyuyorsunuz Erzurumlular!... Moskof Aziziye tabyasını bastı.... Erzurumlular! Erlerimizi kesti Erzurumlular! Namus gecesi bu Erzurumlular! Tüfek yoksa , tabanca yoksa, çifte de mi, bal-tada mı, satırda mı yok evinizde... Namus gecesi bu, Moskof Aziziye bastı Erzurumlular!"**

Eskiler bu savaşa 93 Harbi demektedirler. Kafkaslar ve Balkanlar'da kanlı mi kanlı bir savaş başlamış, durum her geçen gün Osmanlı'nın aleyhine gelişirken ağıtlarda göklere yükselmişti.

Daha mı uyuyacaksınız!... Kal-kın koşun, yetişin Erzurumlular!.... diye bağırıyorlardı.

Orta yaşlarda adı Umuhan olan bir kadın duvardaki çifti kap-tığı gibi mahalledeki bir kaç kadınla Topdağı'na doğru koşmaya başladılar. Koşuyorlar koşuyorlardı. Birden Umuhan adlı kadının göğsünde şiddetli bir ağrı başladı. Artık yürüyemiyor nefesi kesiliyordu. Derken dizlerinin bağı çözüldü Topdağı'nın yamacında yere düştü. Ruhunu teslim etmişti. Ama ona bakan, aldırın hiç kimse yoktu. Koşuyorlardı.

Şehir halkı Topdağı'na iki koldan yaklaşmakta olup birinci kol Karskapı'dan çıkıp Aziziye Tabyası'na koşarken Kurt İsmail Paşa koşanları disiplinize etmeye çabalarken diğer bir kol Gölbaşı, Firdevsoğlu Kışlası'nın altından geçerek dağa tırmanıyorlardı.

Bu durumu gören Gazi Ahmet muhtar Paşa: **"Aferin koca Erzurumlular. Ben de sizden bunu beklerdim. Acele etmeyin; düşmana birlikte saldıracağız"** derken koşanlar bu sözü dinleyecek durumda değillerdi. Kaptan Mehmet Paşa iki tabur askerle hareket ediyor, bir an önce Aziziye yetişmek istiyordu.

YARBAY BAHRİBEYİN KAHRAMANLIĞI

Bu arada Yarbey Bahri Bey yaralanmış kolu parçalanmıştı. Bütün bu acıya rağmen düşmana karşı hücumu yönetiyor, yarasını kimselere belli etmemeye çalışıyordu. Fakat onunda bir tahammül sınırı vardı. Gönderdiği haberde kendimi kaybedeceğim, acil olarak yerime bir komutan gönderin demek-tiydi. Tüm bunlar yaşanırken Kaptan Mehmet Paşa **"Süngü tak! Hücum!"** emrini verdi.

Öyle müthiş sahneydi ki Allah Allah sesleri, kılıç şakırtıları, patlayan silah sesleri ortalığı kan gölüne dönüştürmüştü. Düşman kaçıyor sivil ve askerler kaçan düşmanı kovalıyordu.

Topdağı'nda bulunan İngiliz Levant Herald gazetesi muhabiri yaşananları anlatırken **"Kırımlı Tabyası'ndan Mecidiye Tabyasına kadar olan mesafe ateş içindedir. Bu esnada ben dahi atuma bir mahfuz vurup yarım saatte Topdağı'na vasil oldum. Ne bakarsın Ruslar ve Türkler boğaz boğaza kavga etmekte idiler."**

Topdağı'nın Deve Boynuna nazır olan tarafı insan leşleriyle kaplı idi. Ahmet Muhtar Paşa'nın tabiriyle hendekler düşman leşleriyle dolmuştu. Bu arada 60 kadar Müslüman Kadın Osmanlı yaralarını tedavi etmekte idiler".

TABYALARDA ANIT MEZARLAR YAPTIRILYOR

2003 yılından beri gönüllü olarak tabyalara gelen misafirlere 93 savaşını, şehitleri anlatırken gelen sorulara tam cevap veremiyor, bu durum içimi acıtıyordu. Öyle ya nerede bu mezarlar? Konula ilgili görüştüğüm yaşlı insanlar şöyle diyorlardı: **"Aziziye de savaşan Erzurumlular şehitlerini şehre götürerek kendi mezarlarına defnettiler."** Ancak bu cevap konuyu izah edemiyordu. O zaman şehit olan askerler nereye defnedildi? İşte cevaplanması gereken soru buydu! Sadece 1911 yılında Erzurum Valisi Mehmet Emin Yurdakul "Aziziye Tabyası Önünde" adlı yazısında duygularını şöyle ifade ediyordu. **"Ben bu azizi vücutların kemiklerinin gömülü olduğu bu kutsal yere gittim. Baktım çıplak ve sade mezarlar, içlerinde vatanlarının şereflerine yaraşan mezarlar.... Vatan toprakları, vatan parçaları olan mezarlar ki, hak ve hürriyetleri, şeref ve namusları için kanlarını döken ve canlarını veren Erzurum'un kahraman şehit kadınlarına, "Geliniz" diye bağır-larını açarak bunları kollarına almış ve onlara "siz bizimsiniz, sizin yeriniz burasıdır, sizi artık bizim kollarımız arasından hiç bir kuvvet alamayacak ve uykunuzu hiçbir düşman rahatsız edemeyecek!" diyorlar gibiydi.** İşte o gün var olan mezarlar geçen süre içinde kar, tipi, sel, yağmur gibi nedenlerle kaybolmuş veya kaybolmak üzereydi.

Konuyla ilgili değerlendirmeye 23 Aralık 1937 tarihli Doğu Ga-

zetesinde Aziziye Destanı'na katılmış Yaşar Baba ile yapılan röportajda anlatmış ve **"Savaşın bitiminde Ruslar leşlerini bırakarak kaçmışlar veya alıp götürmüşler. Bizim şehitlerimiz de alanda toplanmıştı ve 10 Kasım sabahı kireçledik ve yine kapattık"** demişti.

1950 sonrasında 3. Ordu Komutanı Nurettin Baransel 93 Harbinde defnedilen şehitlerin mezarlarının düzenlenmesini istemiş, bu maksatla; **"3.Ordu Kurmay Başkanı Korgeneral Ragıp Gümüştapa, Belediye**

Kar diz boyuna ulaşmış, soğuklar bastırmış, ancak Erzurum halkı düşmana karşı birer iman abidesi olmuştu. Şehir hazırlıktı. Zaten geride çocuklar, genç kızlar, gelinler, dedeler ve nineler ile muhacirler vardı. Ancak hepsi de birer kahraman asker gibi imanlıydılar. Savaşacaklardı.

Reis Vekili Cemil Bey, Müftü Solakzâde Sakıp Efendi ve Gazeteci Veysi Salman'dan" teşkil edilen bir heyet oluşturulmuştu. Müftü Sadık Efendi nezaretinde toparlanan ve 50 kadar bez torbalar içine konulan naaşlar, abidenin sağ tarafına düşen kısımda hazırlanmış olan yeni yerlerine konulmuşlardı.

Ancak alanın farklı yerlerine defnedilen şehit mezarları unutulmuş, kar ve fırtına üzerlerini toprakla doldurmuştu. 2012 yılı Haziranında alanı gezerken üzerleri toprakla dolmuş olan bu mezarları yeniden gün yüzüne çıkmasını sağlamış, Pusula Gazetesi ve Doğan Haber Ajansı muhabirlerini alarak 9 Kasım 2012 tarihinde tabyalara giderek konuyu haber yaptırarak kamuoyuna duyurulmasını sağlamıştık. Alanın üç ayrı yerinde tespit edilen mezarlarının bulunduğu yerlerin de ilerleyen yıllar içinde yeniden çevre düzenlenmesi yapılmış ve şehitlikler bugünkü hale getirilmiştir.

Yine 13 Temmuz 2013 tarihinde dönemin valisi Ahmet Altıparmak'ı bilgilendirmemizle başlayan 9 Kasım Aziziye Tabyaları yürüyüşü bu yıl Kovit-19'dan dolayı iptal edilmezse sekizincisi düzenlenmiş olacaktır.

Bu yıl yapılacak yürüyüşle yedincisi gerçekleşecek olan **"Torunlar ecdadına yürüyor"** yürüyüşüne tüm vatandaşlarımızı bekliyor, şehit ve gazilerimize dualar gönderiyoruz.

6 Kasım 2020/ ERZURUM

Kaynakça:

Mehmed Arif, Başımıza Gelenler Akçağ yayınları, İstanbul, 2016.

Vehbi Kocagüney, Erzurum Kalesi ve Savaşları, Er-Vak Yayınları, Erzurum, 2015.

Vehbi Kocagüney, Aziziye Tabyası Savaşları, Er-Vak Yayınları, Erzurum, 2016.

Sabri Topdağı, Aziziye-Mecidiye Tabyaları ve Tabyalarda Yazılan Destan, Er-Vak Yayınları, Erzurum 2017.

Erol Kürkçüoğlu, 8-9 Kasım 1877 Aziziye Zaferi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2014.

Murat Küçükkuşurlu, Erzurum Tabyaları ve Kışlaları, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Murat Küçükkuşurlu, Tabyalar ve Kahramanlar Aziziye'nin Son Şahitleri, Atatürk Ün. Yayınları, Erzurum 2015.

Şeref Tipi, PİŞİBBA, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

KENTİ ŞEHREYLEMEK GEREK

Şahin TORUN

Bütün toplumsal olgular gibi, şehir olgusunun da tarih boyunca birçok tarifi yapılagelmiştir. Tarifler mi şehir anlayışına endekslidir yada şehir anlayışını tariflere endekli ve dolayısıyla etki içerisinde orası pek bilinmez, fakat hangi algılamaya ya da değerlendirme biçimiyle olursa olsun sosyoloji biliminin bakış açısıyla şehir: nüfusunun çoğu ticaret, sanayi ve yönetimle ilgili işlerle uğraşan, tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanları... olarak tarif edilmektedir. Bir farkla, büyüklük ve önem açısından şehir ya da kentten ayrılan metropol de son tahlilde genel tanım içerisinde kalmakta ve şehir ya da kente metazori bir modern anlam kazandırma çabasını ortaya koymaktadır.

İster Doğulu İsterse Batılı anlamıyla olsun, bize göre tanımsal bütünlük ve anlam açısından etkin olması gereken bakış açısı, şehir, kent ya da metropol'ün tarif edilme biçimlerini kendilerinin oluşturması ve dolayısıyla tariflerin kent, şehir ya da metropolü anlamlandırmasın-

Metropol gurbetlerinde kendine ve kentine yabancılaşmış haldeki bu insan bir de her gün değiştiği kadar değiştiren bir teknolojik baskının altında kalınca ortaya teknoloji yorgunu bir birey ve bu bireylerden teşekkül etmiş bir kentli topluluk çıkmıştır.

dan ziyade kentin, şehrin ya da metropolün tariflere anlam kazandırmasıdır. Yani söz konusu kavramlar kendilerini ortaya çıkararak insan topluluklarının kendilerine kazandırdığı toplumsal bütünlüğü kendi tariflerine yükleyebilme hakkına sahip olmalıdırlar.

Oysa modern yapılanmanın yerleşim ve anlayış hızının sürrekli olma, anlam kazanma ve değiştirme-değişme hakkını elinden aldığı şehir olgusu ilkin beton yığınları halinde kentleşirken şimdilerde metal ve cam yığınları halinde metropol'lere dönüş(türül)müş, bu da şehre ya da kente özgü olmadığı halde şehirli ya da kentli bir rahatsızlık duygusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Alman kültür sosyologu H.J. Helle; bu rahatsızlığı kentli insanlar arasında çok yaygın olan bir kent krizi bilinci olarak nitelendirmektedir. Öyle ki, kentli insan karşılıklı ilişkiler yumağı içerisinde kendini kentle özdeşleştirmekte ve giderek kent tarafından yeniden değiştirilmektedir.

Genel bir bakışla sürekli, yeni ve toptancı sorunlar üreten kent yaşamının en önemli ve en derin sorunları birey de tezahür etmekte ve bireyin etkin sosyal dayanaklar, geçmişten devralınan değerler, dışsal kül-

tür öğeleri ve yaşam tekniği karşısında varoluş özerkliğini ve bireyselliğini muhafaza edememesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kendisi için var olması ve kendisi için anlam taşınması gereken kent, bireyi kendisinden olmayan zorlama bir anlamla kuşatmakta ve nihayet bütün değerleriyle bireyin kendisi olarak kentli olabileme yollarını kapatmaktadır.

Tarihsel dizgede ilk site dönemlerinden 1800'lerin sonlarına kadar bireyler tarafından kurulup anlam kazanan şehirlerde esas olan şehrin birey ya da bireylere göre yapılandırılması ölçüsüdür. Böylece bireysel, toplumsal ve genel yenilenme arayışları ile değişim ve dönüşüm ihtiyaçları da toplum tarafından gerektiği gibi hissedilerek ve gerektiği gibi gerçekleştirilerek olageldiği için şehir olarak yaşanan mekânlar mensupları için birer 'memleket şehir' hüviyeti kazanabilmiştir.

Erken modern zamanlarla birlikte memleket şehirler de her gün kendinden ya da kendine benzeyen diğerlerinden bir şeyler bulabilen şehirli insan, modern zamanlarla birlikte neye uğradığını anlamadan, içine düştüğü metropol / kentlerde bunun tam tersini yaşamakta, her gün kendisinden olmayan sayısız şeyle karşılaşmakta, sonuç olarak hiçbir şeye anlam veremeden, hiçbir şeyi kontrol edemeden, gündelik hayatın tahakkümüne kapılmakta ve önce yaşadığı mekân üzerinde ilkin - kent'e/ metropol'e - sonrada kendisine yabancılaşmaktadır...

Metropol gurbetlerinde kendine ve kentine yabancılaşmış haldeki bu insan bir de her gün değiştiği kadar değiştiren bir teknolojik baskının altında kalınca ortaya teknoloji yorgunu bir birey ve bu bireylerden teşekkül etmiş bir kentli topluluk çıkmıştır.

Şehir, kent ya da metropol hakkında buraya kadar ortaya koymak istediğimiz ve bir anlamda herkes tarafından bilinmesi mümkün olan bu gerçekliğe rağmen, söz konusu kavramların içinde yaşadığımız kültüre özgü kesin gerçekliğinin nasıl olması gerektiği hususu ise sürekli bir plan ve program dahilinde sürdürüldüğü iddia edilen çalışmalara

konu edilmekte ise de sonuç maalesef pek anlamlı çıkarımlara ulaşılamamış olması ise hayli manidardır.

Kabul edilmelidir ki, daha çok genel ve Batılı bir düşüncenin verileri olarak karşımızda duran bu tablo maalesef bizde de egemen bir paradigma olarak kabul edilmiş ve bu paradigmal bakış açısının şehir, kent ya da

metropole yüklediği anlam fazlaca sorgulanmadan, bilimsel ve evrensel olmak adına birer hazır tanım olarak tüketilmiş, sonuç olarak kolaycı bir metodla bilimin sınırları içerisinde kalındığı savunulurken kültür ve medeniyetimize özgü bir şehir kent ne de metropol tanımı da yapılmıştır.

Bugün taşradan merkeze hemen her yerleşim birimimizdeki düzensizliğin, karmaşanın, yaşadığımız coğrafyaların her gün yeni ve içinden çıkılmaz problemler ortaya çıkarmasının en önemli sebebinin işte bu özgün tanım yoksunluğunda aramak gerekmektedir. Sadece şehir, kent ya da metropol tanımlaması ile de kalmayan ve daha derindeki bir sosyal bakış açısı yoksunluğunu da ele veren bu durumun anlaşılabilir olması ise, öncelikle bilimsellik adına devşirdiğimiz bilinti yığınının yeniden yorumlanmasıyla, bu yorumlanmış bilginin açacağı zemin üzerinde kendi toplumsal dinamiklerimizi açığa çıkarmakla mümkün olacaktır.

Bu da öncelikle insandan mekâna, mekândan coğrafyaya, coğrafyadan da evrensele ulaşacak bir bakış açısıyla, öncelikle insan, toplum, coğrafya ve evren hakkındaki bize özgü gelişim çizgisinin görünür olmasına dayalıdır.

Her şeyden önce bilinmesi gereken bir gerçek, bugün kabul edeceğimiz ve reddedilemeyecek ölçüde benimsediğimiz kent ya da metropol tanımı, genel bir ifadeyle Batı'ya özgü bir gözlemin sonucu olup; özellikle 18. yüzyıl sonu itibarıyla Batı'da başlayan sanayileşme ve endüstri toplumu olma çabasının ortaya çıkardığı mekânsal ve toplumsal değişimin bir ürünüdür. Bu meydana Doğan Kuban'dan Turgut Cansever'e uzanan bir okuma ve anlama çabasıyla bakıldığında ise; Batı'da ortaya çıkan kent

ya da metropol olgusunun bütününü Batılı toplumlara özgü biçimde şekillenen bir tarihsel süreç içerisinde anlam kazanarak tarif edildiğini, bundan da öte sanayi ve endüstri merkezi olarak öngörülen yerleşim ve yaşam alanlarının köylere sığmayan teknolojik bir zorunlulukla ortaya çıktığı görülecektir.

Aynı şekilde aynı yüzyılı biraz gecikmeyle de olsa takip eden Doğu toplumlarında da aynı süreç şu ya da bu biçimde gerçekleşmişse de, gerek endüstri ve sanayileşmeye ve gerekse, insan ve coğrafyaya bakış açısındaki tarihsel, sosyal, kültürel ve ekonomik farklar nedeniyle Doğu toplumlarında Batılı kentleşmeye bir yönüyle benzeyen fakat temelde farklı bir kentleşme olgusu göze çarpar. Bu da köyüne sığmayan teknolojiyle, büyüyen ve gelişen bir coğrafyayı olduğu yerde, ani bir değişimle kent haline getiren ve buna uyum sağlayan Batılı insanın yaptığından farklı olarak; teknolojik zorlamaya hemen hemen hiç maruz kalmadan kentleşen, böyle bir zorlamaya maruz kaldığı sınırlı yerlerde de olagelen teknolojik dayatmaya teslim olmak ve bu dayatmanın öngördüğü bireysel ve toplumsal kalıpları olduğu gibi kabul etmek yerine, salt bir içgüdüyle de olsa karşı durarak, bir değişim ve dönüşüm sürecine girmekten çok, bir değiştirme ve dönüştürme inadıyla hareket ederek, kent ya da metropol yerine onları da ifade eden ama ifade ettiği kadar, eski yaşam biçiminden pek çok izler taşıyan ve bu yönüyle kentten ve metropolden farklılaşarak adeta yeni bir coğrafya ve yaşam biçimini içeren ve adı 'şehir' olan başka bir olguyu ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak Batılı kent insanı yabancılaşarak ayrışıp, bencilleşirken Doğulu şehir insanı memleket haline dönüştürdüğü yerlerde hemşehri ruhuyla bu Batılı sıkıntıyı kolayca aşabilmiştir.

Bir başka açıdan, kentleşme öncesi durumun bir sevki tabiiyle yeniden ele alınışı ya da içgüdüsel bir yorumlamaya tabi tutularak parçalanmamış bir biçimde yeniden üretilmesi anlamına da gelen Doğulu insanın bu çabası kendiliğinden olduğu kadar kamusal alanın da tamamen dışındadır. Yaklaşık bir buçuk asırdır tartışılan kent, şehir ve metropol konulu çalışmalarda unutulmuş görünen anlama ve değerlendirme farklılaşmasının temelinde de bu unutilan şehir olgusu yatmaktadır.

*bugünkü halimiz
ne kentli, ne şehirli ne
de köylü olmaktan
uzak bir hâldir.
Ve ne kadar süreceği
bilinemeyen bu hâlden
kurutulabilmek içinde
evvela kendimizi
sonrada kentimizi
özüne döndürmek
gerekmektedir.
Bu gereklilik
artık bir ödevdir.*

Günümüzde bilimsel olma ve bilgili görünme marjinal tavrının modernist ve gelenekçi olarak ayırdığı aydın guruplaşması da hattı hareketini bu minval üzere kurmuş bulunduğu, birileri kentli savunmaların tepkisiyle beton ya da metal yığınlarına yönelirken modern olmakta, birileri de geleneğin manipüle edilmesi sonucu köye sığınmakta ve böylece gelenekçi kalmaktadır...

Oysa ortaya çıkış şekliyle bizde ne köy ne de şehir anlayışı, Batılı anlayış tarzında karşılığını bulamamaktadır. Bugün modern kentin kaçınılmaz ve aşılmaz gibi görünen yapısal rahatsızlıklarını şehri inkâr ederek kentli güdülerle kabul etmek zaman/mekân bağlamında bireysel bir unutuşun ürünüdür.

Doğulu toplumun bir bakıma kenti şehir haline getirerek şehedişi diye de yorumlayabileceğimiz bu insiyaki çabasını çok iyi değerlendirmek gerekiyor. Zira, siyasal, sosyal, toplumsal ve bireysel bazda pek çok avantaj sağlayacak bu özgün çaba eğer doğru değerlendirilebilirse, pek çok sosyal sıkıntının da daha kolay tespit edileceği görülecektir.

Değil midir ki, başlı başına alternatif olabilecek kadar önemli bir olgudur şehir... Öyle ki; Devlet ebed müddet anlayışı çerçevesinde kendi özgüvenini devlete yansıtan böylesi bir tarihsel gerçeğin hilafına, Batı'nın kentlerine karşı kendi şehrini kurabilmeye dönük bu çaba bir buçuk asırdır göz ardı edildiği için şehri ve şehirli olmayı bilmeyen kuşaklar yetişmiş ve bu kuşakların yaşadıkları yerlerle o yerlerin hemşehrisi olma iddialarının da fazlaca bir anlamı kalmamıştır. Özetle bugünkü halimiz ne kentli, ne şehirli ne de köylü olmaktan uzak bir hâldir. Ve ne kadar süreceği bilinmeyen bu hâlden kurutulabilmek içinde evvela kendimizi sonrada kentimizi özüne döndürmek gerekmektedir. Bu gereklilik artık bir ödevdir. Zira yaşanılan yerin bilincinde olunması, orada duruşun, orada varoluşun ve ora ile pek çok anlamda bir bağ kuruluşunun da bilincinde olunması demektir.

İşte şehirli olabilmeyi öğrenmiş böyle bir bilinç hem kentin ötesine geçmiş hem de şehri tarif edebilmiş bir bilinç olacaktır...

BEN BİR EVDİM

☰ Nizamettin KORUCU

Ben Bir Evdim

Kapımda çocuk civıfları kopardı.

Kedim vardı, eşğimden bakardı.

Sokağımdan sebzeçiler geçer,

penceremde; ana çocuğunu beklerti

Baba elinde filesiyle görününce,

Toraman koşar, bacaklarına sarılırdı.

Kız kasnakta kanaviçe işler,

Radyoda hasret türküleri çalardı.

Yemeğin kokusu kırk kapıdan duyulur,

Penceremde sıra sıra çiçekler dizilirdi

Ne umutlar, ne korkular ne sevinçler,

Yaşandı bende

Eşüğimin taşında ninenin minderinin izi,

Tavanlarımda lahuti sedalır kaldı.

Ben bir evdim, içimdekilere sırdım.

Delikanlı boy aynasında saçlarını tararken,

Yüreğinden sevdiğinin heyecanı taşırdı.

Bende bir aile yaşardı,

Sıcacık bir yuvaydım.

Komşularım tas tas aşure,

Sini sini kurbanlık taşırdı.

Bir gazete komşuları dolaşırdı.

Beni bırakıp gittiler,

Şimdi eşüğimde umutları yeşerttim.

Belki dönerler diye.

MERHAMET İLE DOLU MAŞRAPA

📖 Nihat KILIÇOĞULLARI

Bir yerde okumuştum. Delisi olmayan şehirlerin velisi olmazmış.

Çocukluğumdan bu yana hoşlanmadığım, haz etmediğim bir genel halk alışkanlığı vardır. İnsanların köylerde, mahallelerde, şehirlerde "özel insanları" kızdırmaları, onları alay konusu yapmaları ve eğlenmeleri yüreğimin bir yanını fena halde acıtmıştır. Böylesi durumlara her şahit olduğumda canım yanmıştır. Hâlbuki merhamet bir adama en çok şeydir. Onu da bilemedik zaten...

İşte çocukluğumuzun Erzurum'unda böylesi çok özel insanlar vardı. Elbette isimlerini tek tek saymakla bitmez.

Onlardan birisi her nedense duruşu, giyimi, boyu ve tavrıyla başka idi sanki.

Bazıları 'EŞREF..' diye hitap etse de "EŞO.." lakabı daha güçlü idi sanırım. En net görüntüsü, bir ilkbahar gününde karlar erirken, Deli Ömer Tarlası'ndan Kumlu dere'ye doğru yürüyüşü ile hafızama kazındı. Sudan korkardı sanki. Öyle anımsıyorum... Çayı da çok severdi.

Onun çayı sevmesi hatta çaysız yaşamaması tesadüf olamazdı. Çünkü biz Erzurumlular için, efkar hastalığıdır demli çay, kırılan hatıran notasız türküsü misali.

Elinde küçük bir plastik maşrapası vardı Eşo'nun. Tebrizkapı'da Şefik Amca'nın kahvehanesine çokça giderdi. Maşrapası her daim çay ile doluydu. Eşo'nun düzgün giyiminin yanında salya sümükle kaplanmış yüzü dikkat çekiciydi.

Mahalle hanımlarının kimi sohbetlerinde onun için "ermiş

ya da evliya" diye söylediklerini duyardık. İşte o zaman Eşo daha değerli ve anlamlı bir şahsiyet olarak çocuksu yüreğimize nakşetmişti. Şimdi kalabalıkların içinde yalnızlıkları yaşarken, bizi duygu alemine götürecek böylesi yaşanmışlıklarının olmaması neyle açıklanır bilemiyorum.

Herkes birbirine yabancı sanki. Herşey gibi selamlaşma da artık pahalı...

Hani "Kimsenin sesinde bulut yok diyor..." diyor ya şair...

Böylece Eşo'yu yad ederken, zihnimde Gavurboğan'ı çevreleyen sokaklardan hiç eksik olmayan bir çocuk bağırtısı yankılandı...

Bozumevi Ankara...

Manasını bu gün bile hala anlamakta güçlük çeksek dahi, her oyunumuzun sonundan galibiyetlerimizin karşı tarafa ilanı, mağlubiyetlerimizin ise yüzümüze tokat gibi inen ifadesiydi...

Bozumevi Ankara... diyerek evine kadar kovaladığımız ya da kovalandığımız anlar ne kadar sıcak daha yüreğimizde.

Peki "Emi emi! Arğaya kamçı.." bir oyun muydu, yoksa?.. Hala aklımda bir sual olarak cevabını beklemektedir. Tebrizkapı'nın ara sokaklarında peşinden koştuğumuz at arabaları ya da faytonların arkasına takılan arkadaşları ispiyonlamak ve "Emi emi! Arğaya kamçı.." demek nasıl bir hazdı?

Acaba bu çocuksu bir tavırla ağızdan çıkan bir oyunun parçası mıydı, yoksa o zamanlardan beynimize aşılana bir değer yargısı mı olacaktı?..

Sorunu cevabı çokça tartışılır ama; kafamızın orta yerine inen kamçının sızısı epey bir vakit sürerdi.

Ve garip olan tüm bu kamçı sızısına rağmen, nerede bir atarabası ya da fayton görsek peşinden koşar ve bir şekilde arkasına asılırdık. Geride kalanlar ise koro halinde hep aynı nakaratı tekrarlardı. "Emi emi! Arğaya kamçı..." Ta ki atarabasına takılanın beyninin ortasına kamçı inene kadar devam ederdi bu... Sonra oturup hep birlikte gülerdik. Çıkarırsız, hesapsız ve samimi niyetlerle.

Evet Eşoları uğurladıktan bu yana artık bir hizar sesiyle konuşur ve anlaşır olduk sanki.

Biliyorum; bir fatihalık ömrün faslında solup gidecek tüm bu yaşadıklarımız... Kim bilir belki sadece kırık dökük bir mermer taşında yaşayacak adımız.

Ve belli ki; bu şehirde anlamak ile katlanmak arasında tükenmeye devam edeceğiz.

Nereye kadar mı? Kimbilir...

Bu günlerde kıtlama ömürler yaşarken çoğumuz; bir kırtık şekerle alabildiğine çay içmeye çalışan tiryakiler gibi sınırlı ömürlerimizi sınırsız bir yaşam içinde alabildiğince uzatmaya çalışıyoruz. Dün Eşoların arkasında gülüp eğlenirken, bu gün o anlarımıza ağlıyoruz.

Ağlamak ve gülmek arasında bir ömür...

Sözün başında merhametten bahsettim ya... Eşo'nun çay içtiği maşrapa hiç boş olmazdı. Bu da benim güzel şehrimin tarifsiz merhametiydi.

Selam olsun o merhametli insanlara, rahmet olsun göçenlere...

ERZURUM HARP TARİHİ MÜZESİ

Elif Sibel KOTAN

Erzurum Mecidiye Tabyası ve Yeniden İşlevlendirme Projesi

Erzurum Anadolu'nun kale kentlerindedir. Erzurum ve çevresinde ki Osmanlı Dönemi'ne ait askeri yapılar hakkında, kapsamlı analiz ve yeniden işlevlendirmeye yönelik araştırmalar, tarih ve kültür turizminin ön plana çıkmasıyla daha önemli hale gelmiştir. Bu çalışmada, Erzurum ve çevresindeki Osmanlı dönemine ait askeri yapıların tarihi ve kültürel sürdürülebilirliğine katkı sağlamak amacıyla Erzurum'da bulunan en eski tabya yapısı olan Mecidiye Tabyası incelenmiştir.

Tabyalar

Tabya yapıları, surlar ve kalelerden sonra geliştiği düşünülen askeri savunma yapı tipi

olarak tanımlanabilir. Şehirlerin ileri karakolu vazifesindeki tabyaların amacı düşmanı ileri savunma hattı oluşturarak engellemektir.

Türkiye coğrafyasında tabyalar en yoğun olarak doğuda Erzurum ve Kars'ta, batıda Edirne ve Çanakkale'de inşa edilmiştir. Bunun sebebi doğuda Rus ve İran saldırılarına, batıda ise Yunan ve İngiliz saldırılarına karşı koymaktır. Ancak günümüze bu tabyaların hepsi ulaşamamıştır.

Mecidiye Tabyası

Osmanlı - Rus savaşlarında aktif olarak kullanılan Erzurum Mecidiye Tabyası (1855) önemli bir askeri savunma ya-

pısıdır. Erzurum'un günümüze ulaşabilen en eski tabyası olması nedeniyle şehrin tarihi yapıları içinde ayrı bir öneme sahiptir. Konum olarak kentin doğu sınırında, şehir merkezini doğrudan gören Top Dağı'nda inşa edilmiş olan bu savunma yapısı yay planlı tabyaların tipik örneklerindedir

Cumhuriyet döneminde Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı askerî birliklerin kullanımına tahsis edilmiş olan tabya, 2009 yılında Orman ve Su İşleri 13. Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Nene Hatun Tarihi Milli Parkı alanına dahil edilmiş ancak yapıya herhangi bir işlev verilememiştir. Terk ve çevresel etkenlere bağlı olarak fiziksel bozulmaların tespit edildiği

tarihi yapının yeniden işlevlendirilmesinin kent tarihi ve kültürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Mecidiye Tabyası, Erzurum şehrinin doğusunda bulunan 2042 m. rakımlı Topdağı tepesinin kuzey ucunda şehri doğrudan gören bir alanda konumlandırılmıştır.

Tabya, Erzurum şehrini doğudaki Yanıkdere ile kuzeydeki Gürcü Boğazı'ndan gelebilecek düşman tehlikelerine karşı korumak amacıyla yapılmıştır [Çam, 1993].

Erzurum Mecidiye Tabyası, yay planlı tabyaların klasik örneklerindedir. Tabya; koğuşlar ve servis mekanlarından oluşan ana bina, büyük cephanelik, kanat cephanelikleri, kar kuyusu ve sarnıçtan meydana gelmiştir. Yapı, Top Dağına kuzey-güney doğrultusunda uzanır, doğu cephesi savunma amacıyla, tabii zemin kotunun altında inşa edilmiştir.

Cumhuriyet döneminde Askeri kullanıma tahsis edilmiş olan Mecidiye Tabyası 1977 yılında tescillenmiştir.

Venedik Tüzüğü'nün 5. Maddesine göre "Anıtların korunma-

sı her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaşabilir". Zamanla özgün işlevini yitirmiş anıtsal yapıların farklı amaçlarla kullanılması, yapının kent hayatına katılmasını sağlamaktadır [Ahunbay, 2009].

Günümüzde Hazine Mülkiyeti'nde olan Erzurum Mecidiye Tabyası, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) koordinasyonunda 2012 yılında uygulamaya konulan İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı'nda tarih ve kültür mirası turizminin geliştirilmesi için oluşturulması planlanan Erzurum

kültür ve tarih rotasında yer almaktadır. Mecidiye Tabyası'nın mimarî özellikleri ve özgün işlevi göz önüne alındığında "**Harp Tarihi Müzesi**" olarak yeniden işlevlendirilmesi önerilmektedir.

2014 yılında KUDAKA tarafından hazırlanan Erzurum'da Harp Tarihi Müzesinin Kurulmasına Yönelik Değerlendirme Raporu'na göre dünyanın birçok ülkesinde milletlerin yaşamış oldukları savaşların belgelerle, film ve fotoğrafların oluşturduğu koleksiyonlar tanıtıldığı savaş müzeleri bulunmaktadır. 100 yıldan uzun bir süre savaşlara ve işgallere tanık olan Erzurum, Rusların Anadolu içlerine ilerlemesini engelleyen bir kale olarak Türk harp tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Erzurum hafızasında derin izler bırakan Osmanlı - Rus savaşları ve Rus işgalleri döneminin gelecek kuşaklara doğru biçimde aktarılması; bölgeye turist çekmesi ve mevcut turist sirkülasyonunu artırması amacıyla 93 Harbi'nin en şiddetli çatışmalarının gerçekleştiği **Nene Hatun Tarihi Milli Parkı** sınırları içerisinde

harp tarihi temalı bir müzenin kurulması, İDBTSEP ve 28 Kasım 2012 tarihinde yapılan "Nene Hatun Tarihi Milli Parkı Tabyalarının İşlevselleştirilmesi Ortak Akıl Çalıştayı" nda önemle vurgulanmıştır. Kent tarihinde, önemli bir döneme ait eserlerin korunması, toplanması, sergilenmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında eğitici bir rol üstlenecek bu müze, aynı zamanda tarih ve kültür mirası rotası üzerinde yer alan önemli bir turizm ürünü işlevi görecektir.

Erzurum Harp Tarihi Müzesi

Osmanlı askerî mimarisi içerisinde önemli bir yeri bulunan Erzurum tabyalarının sahip oldukları tarihî, askerî, mimarî ve yapısal özellikleri ve önemi açısından hak ettikleri değerler ölçüsünde korunup, geleceğe aktarılması, ülkemiz tarihî ve kültürel varlıklarının koruma-değerlendirme çalışmaları içinde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Tarihî yapıların birçoğunda görüldüğü gibi, savunma yapılarında da işlevini kaybetme ve terkedilme gibi sorunlar, yapıların yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Bu yapılar, yapının yapıyı yoğun kullanıma maruz bırakmayacak, büyüklüğü ve tarihsel değerine uygun yeni işlevler verilmesi, savunma yapılarının sürdürülebilirliği bakımından uygun olacaktır.

Tabya yapılarının özellikle 21. yy.'da işlevsiz hale gelmesinden dolayı yapılardaki bozulmaların giderilmesi, bütünlüme, restorasyon ve yeni fonksiyona yönelik müdahaleler yapılması gerekmektedir. Yapıların korunması çalışma-

Osmanlı askerî mimarisi içerisinde önemli bir yeri bulunan Erzurum tabyalarının sahip oldukları tarihî, askerî, mimarî ve yapısal özellikleri ve önemi açısından hak ettikleri değerler ölçüsünde korunup, geleceğe aktarılması, ülkemiz tarihî ve kültürel varlıklarının koruma-değerlendirme çalışmaları içinde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Tarihî yapıların birçoğunda görüldüğü gibi, savunma yapılarında da işlevini kaybetme ve terkedilme gibi sorunlar, yapıların yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Bu yapılar, yapının yapıyı yoğun kullanıma maruz bırakmayacak, büyüklüğü ve tarihsel değerine uygun yeni işlevler verilmesi, savunma yapılarının sürdürülebilirliği bakımından uygun olacaktır.

larında öncelikle doğru ve yeterli belgeleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Erzurum Mecidiye Tabyası, 19. yy.'da yapılmış özgün askerî savunma yapılarından ve tabya mimarisinin Erzurum'da inşa edilmiş ilk örneğidir. Özellikle Rus saldırılarına karşı şehrin savunulmasında askerî dış karakol olarak kullanılmıştır. Tabyanın ve inşa edildiği Top Dağı'nın, Erzurum şehir merkezinden açıkça görülmesi, yapının tarihsel değerinin yanında anıtsal değerini de ön plana çıkarmaktadır.

2019 yılında Gebze Teknik Üniversitesi'nde tarafımızdan hazırlanan "Erzurum Mecidiye Tabyası'nın Mimari Analizi Ve Yeniden Kullanımı Üzerine Bir Öneri: Erzurum Harp Tarihi Müzesi" isimli Yüksek Lisans Tezi kapsamında, KUDAKA tarafından oluşturulması planlanan Erzurum Tarih ve Kültür Rotası'nda bulunan Mecidiye Tabyası'nın yeniden işlevlendirme sürecine ışık tutması amacıyla, araştırma, belgeleme ve projelendirme çalışmaları yapılmıştır.

Mecidiye Tabyası'nın günümüzdeki durumu hakkında tespitler yapılmış; Tabya'nın malzeme ve bozulma ve dönem analizleri yapılmıştır. Restitüsyon verileri incelenmiş ve dönem özellikleri irdelenmiştir. Yapı hakkında ulaşılabilen bilgi, belge ve veriler incelenmiştir. Ana yapı ve yardımcı yapılardaki bozulmalar ve yapılması önerilen müdahaleler belirlenmiştir.

Yeni işlev önerisi geliştirilirken, benzer işlevli yapılar incelenmiş, yeni işlevin yapının orijinal işlevine uyumu ile böl-

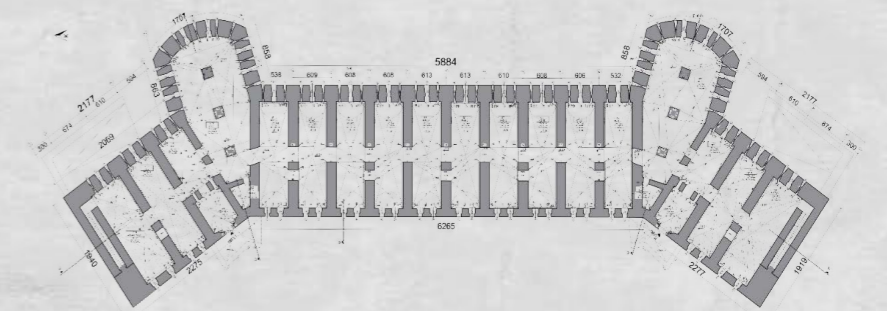
ge halkının yerel faaliyetlere etkisinin ne olacağına değerlendirilmiştir.

Yeni işlev düşünülürken ana tabya yapısının Harp Tarihi Müzesi binası, Büyük Cephanelik yapısının konservasyon atölyesi, kanat cephaneliklerinin depo ve kar kuyusunun ise Harp Hatırası Satış Birimi olarak kullanılması önerilmiştir. Modern müzecilik anlayışıyla, teknolojik imkanlardan yararlanılarak, ışıklı, sesli ve görsel efekt ve simülasyonlarla desteklenmesi, ana yapı içinde harp filmleri gösterimleri düzenlenmesi düşünülmüş, tabyanın çevresinin de düzenlenmesi, avlusunda anma törenlerinin de yapılması önerilmiştir. Ayrıca tez çalışması kapsamında yeni işlev projesinde, ana tabya yapısı çatısı seyir terası olarak düzenlenmiştir.

2011 yılında 17. ICOMOS Genel Kurulu'nda da bildirildiği üzere, tarihî kentlerdeki anıtsal yapılara yeni işlev verilirken kültür mirasını kentsel yaşamın parçası olarak ele almak gerekmektedir. Osmanlı-Rus Savaşıyla ilgili nesilden nesile aktarılan anı ve olayların, muharebelerde mücadeleye önder olmuş şahsiyetlerin hafızalarda yer etmesi ve her yıl anma törenlerinde Erzurum

halkının tabyalara yürümesi, savaşın kültürel ve toplumsal bir olay haline geldiğini göstermektedir. Kentin harp tarihine bu denli sahip çıkması, Mecidiye Tabyası'nın yeni işlevinin de bölge halkı tarafından kolaylıkla özümzeneceğini göstermektedir.

Serhat şehri Erzurum'un bir Harp Tarihi Müzesi'nin olması ve Mecidiye Tabyası'nın bu işlevle yaşatılması şehrin tarih turizmüne büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Ahunbay Zeynep, (2009), "Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon", Yem Yayın, İstanbul.

Alparslan KOTAN Erzurum Arşivi.

Çam Nusret, (1993), "Erzurum Tabyaları", Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 1457, Ankara.

Kotan, Elif Sibel, (2019), Erzurum Mecidiye Tabyası'nın Mimari Analizi Ve Yeniden Kullanımı Üzerine Bir Öneri: Erzurum Harp Tarihi Müzesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı.

KUDAKA, (2012), İnovasyona Dayalı Bölgesel Turizm Stratejisi ve Eylem Planı Raporu, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Web 12, (2019), <http://www.gazetealbayrak.com/erzurumun-havadan-cekilmis-birbirinden-guzel-fotograflari-251g-p4.htm>, (Erişim Tarihi: 16/05/2019).

Web 13, (2019), Google Earth, (Erişim Tarihi: 16/05/2019).

***"Erzurum'da insanlar
ateş olmayan yerde duman görürler.
Öyle bir yerdir. Çok şey öğrendim orada.
Türkiye'yi ben orada öğrendim.
Ben orada sadece hocalık yapmadım;
çok da şey öğrendim."***

İoanna Kuçuradi

